

Strategija

lokalnega razvoja

za lokalno akcijsko skupino LAS Srce Slovenije
za programsko obdobje 2021–2027

Lokalna akcijska skupina Srce Slovenije

**STRATEGIJA LOKALNEGA RAZVOJA
ZA LOKALNO AKCIJSKO SKUPINO
SRCE SLOVENIJE**

za programsko obdobje 2021–2027

Litija, 10. 7. 2023

Kazalo

1. Osebna izkaznica LAS	3
2. Povzetek SLR.....	4
3. Opredelitev območja in prebivalstva, zajetega v SLR.....	5
3.1 Utemeljitev geografske zaokroženosti območja LAS.....	5
3.2 Gospodarstvo na območju LAS.....	6
3.3 Naravno okolje in kulturna dediščina	10
3.4 Turizem.....	11
3.5 Stanje na področju kmetijstva	13
3.6 Demografske in sociološke značilnosti območja LAS	15
4. Analiza razvojnih potreb in potenciala območja LAS, vključno z analizo prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti.....	20
4.1 SWOT analiza	20
4.2 Potrebe in potencial območja	25
5. Opis SLR, njenih ciljev in ukrepov, vključno z določitvijo mejnikov in ciljnih vrednosti kazalnikov	30
5.1 Opis ciljev in ukrepov SLR, vključno z določitvijo mejnikov in ciljnih vrednosti kazalnikov	30
5.2 Opis izvajanja operacij	36
6. Opis postopka vključitve skupnosti v pripravo SLR.....	41
7. Opis sistema upravljanja LAS, vključno z upravljanjem, spremljanjem in vrednotenjem, ki dokazujejo zmogljivost LAS za izvajanje SLR.....	43
7.1 Opis postopka določitve vodilnega partnerja LAS in navedba kadrovske zmogljivosti, virov financiranja, izkušenj in znanj.....	43
7.2 Opis sistema spremljanja in vrednotenja SLR.....	46
7.3 Opis nalog, odgovornosti in postopkov sprejemanja odločitev organov LAS.....	48
8. Priloge SLR.....	53
8.1 Priloga: osnovni podatki o LAS in finančni načrt, vključno s finančno razdelitvijo po skladih.....	53
8.2 Priloga: indikativna lista projekta sodelovanja LAS za sklad ESRR	53

1. Osebna izkaznica LAS

Ime LAS	LAS Srce Slovenije	
Naslov LAS	Kidričeva cesta 1, 1270 Litija	
Naslov varnega elektronskega predala	srceslovenije@vep.si	
Elektronski naslov LAS	las@razvoj.si	
Spletna stran LAS	www.las-srceslovenije.si	
Vodilni partner LAS	Razvojni center Srca Slovenije, d. o. o.	
Naslov vodilnega partnerja LAS	Kidričeva cesta 1, 1270 Litija	
Številka transakcijskega računa LAS	IBAN SI56 6000 0000 0628 737, Hranilnica LON d. d.	
Velikost območja LAS	751,5 km ²	
Število prebivalcev LAS	69.061, od tega 13.774 v naselju Kamnik	
Vključene občine (naštejte) (št.)	Dol pri Ljubljani, Kamnik, Litija, Lukovica, Moravče, Šmartno pri Litiji (6 občin)	
Kohezijska regija	Vzhodna (prednostna), Zahodna	
Financiranje SLR (označite)	<u>EKSRP</u>	<u>ESRR</u>

2. Povzetek SLR

Lokalna akcijska skupina (LAS) Srce Slovenije je pogodbeno javno-zasebno partnerstvo na območju šestih občin osrednje Slovenije, to je Dola pri Ljubljani, Kamnika, Litije, Lukovice, Moravč in Šmartnega pri Litiji. Občine so bile v območje LAS Srce Slovenije povezane že pretekli programski obdobji 2007–2013 ter 2014–2020. Povezovanje v LAS je doseglo spodbudne rezultate in vzpostavilo interes po sodelovanju med deležniki na območju LAS, kar predstavlja osnovo za delovanje tudi v novem programskem obdobju do leta 2027.

LAS Srce Slovenije je bil ustanovljen 12. 3. 2015 s podpisom konzorcijske pogodbe. Za potrebe delovanja za programsko obdobje do leta 2027 je bila 31. 1. 2023 podpisana nova konzorcijska pogodba, ki je nadomestila prejšnjo. LAS je imel ob podpisu nove konzorcijske pogodbe 70 članov iz javnega, ekonomskega in zasebnega sektorja, s čimer je spodbudil vključevanje in povezovanje različnih sektorjev s področja kmetijstva, turizma, okolja, kulture, socialnih storitev in podjetništva. Sodelovanje in mreženje med lokalnimi deležniki omogoča izmenjavo znanja, izkušenj in dobrih praks ter posledično strmi k inovativnosti za celovit razvoj podeželja. Organ upravljanja je Razvojni svet z 9 člani, predsednik pa Željko Savič. Vodilni partner ostaja Razvojni center Srca Slovenije, d. o. o., ki je opravljal naloge Vodilnega partnerja LAS že v prejšnjih dveh obdobjih.

V procesu oblikovanja LAS za potrebe delovanja v obdobju do leta 2027 se je izkazalo, da so se medsebojne povezave med občinami in drugimi lokalnimi deležniki dodatno poglobile, razvojni izzivi pa so podobni. Povod za povezovanje so med prebivalci prepoznane skupne lokalne potrebe in izzivi, ki se bodo reševali in nagovarjali s skupnimi zastavljenimi ukrepi in cilji, opredeljenimi v Strategiji lokalnega razvoja za Lokalno akcijsko skupino Srce Slovenije (krajše SLR) za programsko obdobje 2021–2027.

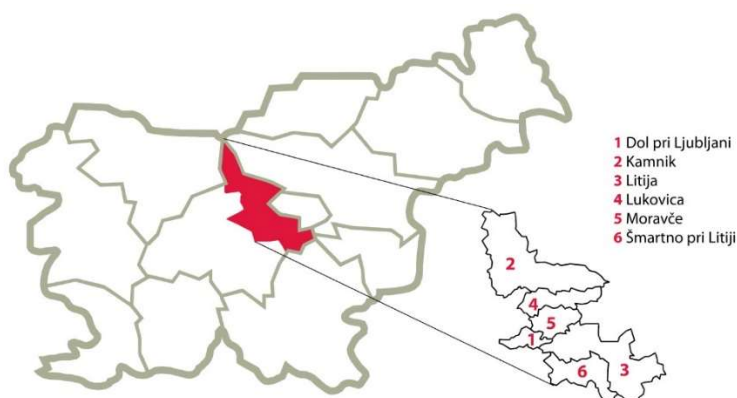
SLR je zasnovana kot osnova za obravnavanje skupnih lokalnih izzivov, izkoriščanje lokalnih virov in izkoristek priložnosti za skupni trajnostni razvoj območja LAS po pristopu »od spodaj navzgor«. Na osnovi analize stanja in SWOT analize so bile v sodelovanju z lokalnimi deležniki in strokovnimi službami, ki so bile vključene v proces priprave SLR, definirane razvojne potrebe in neizkoriščeni resursi območja, ki jih bomo naslavljali v okviru opredeljenih ukrepov v okviru Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP) in Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR).

Izvajanje Strategije lokalnega razvoja omogoča razvoj zmogljivosti skupnosti na območju LAS za učinkovito upravljanje razvoja podeželskega območja, na katerem živijo. Prepoznane potrebe in ukrepi izkazujejo dodano vrednost za razvoj območja LAS Srce Slovenije. Ukrepi bodo prispevali k razvoju območja LAS, saj se osredotočajo na področja, ki so ključna za gospodarski in družbeni napredek ter višjo kvaliteto življenja lokalnih prebivalcev.

3. Opredelitev območja in prebivalstva, zajetega v SLR

3.1 Utemeljitev geografske zaokroženosti območja LAS

Lokalna akcijska skupina Srce Slovenije obsega **zaokroženo geografsko območje šestih občin**: Dol pri Ljubljani, Kamnik, Litija, Lukovica, Moravče in Šmartno pri Litiji. Gre za območje v osrednjem delu Slovenije v neposrednem zaledju prestolnice, kjer se nahaja tudi **Geometrično središče Slovenije**. Skupna značilnost območja je geografska lega v osrčju Slovenije v zaledju Ljubljane, kar prinaša številne prednosti, obenem pa tudi razvojne izzive, s katerimi se soočajo lokalni prebivalci.

Območje LAS leži v **Zahodni in Vzhodni kohezijski regiji**. V Vzhodno kohezijsko regijo spada območje občine Litija s 15.720 prebivalci, kar predstavlja 22,8 % vseh prebivalcev. V Zahodno kohezijsko regijo se umešča preostalo območje občin Dol pri Ljubljani, Kamnik, Lukovica, Moravče in Šmartno pri Litiji, kar je skupaj 53.341 prebivalcev oz. 77,2 % prebivalcev območja LAS.

Območje je pokrajinsko zelo pestro, saj obsega **tri večje naravnogeografske mezoregije**: Savska ravan (del občin Kamnik in Dol pri Ljubljani), Posavsko hribovje (občine Lukovica, Moravče, Litija, Šmartno pri Litiji, del občine Dol pri Ljubljani) in Kamniško-Savinjske Alpe (severni del občine Kamnik). Največji vodotok območja predstavlja **reka Sava**, proti kateri se zlivajo skoraj vsi vodni površinski in podzemski tokovi tega območja. Številni vodotoki (Kamniška Bistrica, Pšata itd.) poplavljaajo, zato so v bližini naselij in v območju kmetijskih površin večinoma meliorirani.

Površina LAS znaša **751,5 km²**, kar predstavlja 3,7 % površine Slovenije. Največja občina je Kamnik, ki ima površino 265,6 km², kar pomeni 35,3 % površine LAS. Najmanjša je občina Dol pri Ljubljani, ki z 33,3 km² predstavlja 4,4 % površine LAS. Za območje je značilen **ruralni značaj**.

Med naselji imata le Kamnik več kot 10.000 prebivalcev in Litija nad 5.000 prebivalcev, vseh ostalih 395 naselij ima manj kot 5.000 prebivalcev, večina celo manj kot 1.000. Po velikosti in številu prebivalcev izstopata občini Kamnik in Litija, ostale občine so manjše in imajo okrog 6.000 prebivalcev. Povprečna **gostota poseljenosti** je 111 prebivalcev na km² in je malo nad slovenskim povprečjem (104 prebivalci na km²). Navzgor odstopa Ljubljani najbližja občina Dol pri Ljubljani s 190 prebivalci na km², navzdol pa Šmartno pri Litiji s 60 prebivalci na km². Trend gostote poseljenosti zadnja leta postopno narašča, najizraziteje v Dolu pri Ljubljani. V vsaki od občin so **večja središča**, ki delujejo povezovalno za prebivalce: mesto Kamnik, mesto Litija, trgi v Šmartnem pri Litiji, Lukovici in Moravčah in vaški središči Dola pri Ljubljani in Dolskega.

Tabela 1: Osnovni statistični podatki po občinah (SURs, 1. 1. 2022)

Občina	Število naselij	Površina (km ²)	Delež občine v površini LAS (%)	Število prebivalcev	Gostota prebivalstva (preb./km)
Dol pri Ljubljani	19	33,3	4,4	6.348	190
Kamnik	102	265,6	35,3	29.793	112

Litija	107	221,4	29,5	15.720	71
Lukovica	66	74,9	10,0	5.978	80
Moravče	49	61,4	8,2	5.522	90
Šmartno pri Litiji	54	94,9	12,6	5.700	60
SKUPAJ	397	751,5	100	69.061	111

3.2 Gospodarstvo na območju LAS

3.2.1 Osnovni podatki o gospodarstvu

Po koeficientu razvitosti je bila v letih 2022/23 najvišje uvrščena občina Lukovica (12. mesto), najnižje pa občina Šmartno pri Litiji (85. mesto), kar pomeni, da so razlike med občinami LAS precejšnje. Glede na podatke iz leta 2011/12 je koeficient razvitosti upadel v občinah Dol pri Ljubljani, Litija, Moravče in Šmartno pri Litiji, zrastle pa je v občinah Kamnik in Lukovica. Pri izračunu tega koeficienta se upošteva kazalniki razvitosti, ogroženosti in razvojnih možnosti občine, kot na primer število delovnih mest v občini, indeks staranja prebivalstva, stopnja registrirane brezposelnosti, delež prebivalcev, ki imajo priključek na javno kanalizacijo, število kulturnih spomenikov, poseljenost občine in podobno.

Tabela 2: Skupni prihodki gospodarskih družb in koeficient razvitosti po občinah (2012 in 2023; Ministrstvo za finance)

Občina	Koeficient razvitosti 2011/2012	Uvrstitev po razvitosti v Sloveniji 2011/2012	Koeficient razvitosti 2022/2023	Uvrstitev po razvitosti v Sloveniji 2022/2023
Dol pri Ljubljani	1,24	12	1,12	36
Kamnik	1,21	19	1,15	27
Litija	1,16	35	1,13	33
Lukovica	1,13	45	1,21	12
Moravče	1,16	35	1,08	61
Šmartno pri Litiji	1,11	59	1,05	85
SKUPAJ	<i>/</i>	<i>/</i>	<i>/</i>	<i>/</i>

V letu 2021 je bilo na območju LAS skupaj 6.105 podjetij, kar v povprečju pomeni dobrih 56 podjetij na 1.000 prebivalcev in predstavlja slabe 3 % vseh slovenskih podjetij. Največ podjetij je bilo v večjih občinah, v Dolu pri Ljubljani (71) in Kamniku (69), najmanj pa v občinah Moravče (44) in Šmartno pri Litiji (47). Na območju je zaznati **pozitiven prirast podjetij** (razlika med novimi vpisi in izbrisi v oziroma iz registra), najvišji prirast podjetij je bil v občinah Kamnik in Dol pri Ljubljani, relativno (na 1.000 prebivalcev) pa v občini Dol pri Ljubljani (4,33). V vseh občinah je prirast podjetij pozitiven in zadnja leta konstantno narašča, podobno kot tudi v Sloveniji.

Tabela 4: Podjetja in prirast podjetij – aktivni gospodarski subjekti s sedežem v občini (SUR5, 2021)

Občina	Število podjetij	Število podjetij/1.000 preb.	Prirast podjetij	Prirast podjetij/1.000 preb.
Dol pri Ljubljani	613	71	25	4,33
Kamnik	2.895	69	64	2,18
Litija	1.254	57	14	0,93

Lukovica	534	53	3	0,53
Moravče	413	44	14	2,71
Šmartno pri Litiji	396	47	14	2,56
SKUPAJ/POVPREČNO	6.105	56,83	134	2,21

Prirast podjetij: razlika med novimi vpisi in izbrisi gospodarskih subjektov v oziroma iz registra.

Dodana vrednost vseh aktivnih gospodarskih subjektov na območju LAS je po podatkih AJ PES leta 2022 znašala dobrih 434 mio €, tu izstopa zlasti občina Kamnik (čez 233 mio €), najnižja je bila v občini Moravče (dobrih 19 mio €). Dodana vrednost na prebivalca je bila prav tako najvišja v občini Kamnik (7.837 €) in najnižja v občini Moravče (3.524 €).

Tabela 5: Dodana vrednost v aktivnih gospodarskih subjektih s sedežem v občini (AJ PES, 2022)

Občina	Dodana vrednost (€)	Dodana vrednost/preb. (€)
Dol pri Ljubljani	31.750.521	5.002
Kamnik	233.193.824	7.827
Litija	86.080.276	5.476
Lukovica	25.627.774	4.287
Moravče	19.459.823	3.524
Šmartno pri Litiji	38.147.797	6.693
SKUPAJ/POVPREČNO	434.260.015	6.288

Med pravnimi oblikami vseh registriranih subjektov na območju LAS glede na prejšnje programsko obdobje še vedno **prevladujejo samostojni podjetniki**, ki jih je 66 % (slovensko povprečje je dobrih 55 %), od tega največ v Kamniku in Litiji. Sledijo družbe z omejeno odgovornostjo, ki jih je 31 % (podobno kot slovensko povprečje), ostale pravne oblike so redkejšje in jih je le dobra 2 %. Trend ustanavljanja novih podjetij v zadnjih letih narašča.

Tabela 6: Pravne oblike vseh registriranih subjektov (AJ PES, maj 2023)

Občina	s. p.	d. o. o.	d. d.	d. n. o.	k. d.	Samozaposleni v kulturi	Javni zavod
Dol pri Ljubljani	393	211	0	3	1	8	1
Kamnik	1.706	989	5	4	2	40	18
Litija	798	307	1	3	1	10	9
Lukovica	360	100	0	3	0	5	1
Moravče	302	76	1	0	1	5	1
Šmartno pri Litiji	243	94	0	2	1	1	3
SKUPAJ	3.802	1.777	7	15	6	69	33

Značilna je odsotnost **socialnega podjetništva**, saj sta na območju LAS samo dve tovrstni podjetji, ki imata sedež v Kamniku in Litiji (vir: OPSI). Pomembno vlogo na področju pospeševanja podjetništva med mladimi podjetniki ima **zadruga KIKŠstarter**, ki deluje v Kamniku. Poskusi vzpostavitve podobnih pospeševalnikov so tudi v Litiji, Šmartnem pri Litiji in Moravčah.

3.2.2 Trg dela in življenjski standard

Na območju LAS je bilo po podatkih SUR leta 2021 30.665 **delovno aktivnih prebivalcev** (po prebivališču), kar predstavlja skoraj 45 % vseh prebivalcev. Glede na podatke zadnjih let trend delovno aktivnih prebivalcev postopno narašča, podobno kot na splošno v Sloveniji. Od vseh delovno aktivnih je bilo skoraj 11 % samozaposlenih oseb, ta delež se po občinah giblje med 9 in 12 %, najvišji je bil v občinah Lukovica in Šmartno pri Litiji. Delež samozaposlenih je višji kot povprečno v Sloveniji (4,5 %) in postopno narašča. Razmerje med številom zaposlenih oseb in skupnim številom delovno sposobnega prebivalstva je znašalo na območju LAS 70,4 %, kar je 4 % več od slovenskega povprečja. Med osebami v starosti 15–64 let (tj. med delovno sposobnim prebivalstvom) je bilo približno 70 % zaposlenih ali samozaposlenih oseb (tj. delovno aktivnih), to je več od slovenskega povprečja (67 %). Stopnja delovne aktivnosti narašča.

Tabela 7: Delež delovno aktivnih od skupnega števila prebivalcev občine, delež samozaposlenih od vseh delovno aktivnih prebivalcev v občinah (SURs, 2021)

Občina	Delovno aktivni prebivalci po prebivališču	Odstotek delovno aktivnih od vseh prebivalcev	Stopnja delovne aktivnosti	Samozaposleni	Odstotek samozaposlenih od vseh delovno aktivnih
Dol pri Ljubljani	2.811	44,1	69,6	262	9,3
Kamnik	13.245	44,2	70,1	1.433	10,8
Litija	6.987	44,4	70,0	734	10,5
Lukovica	2.731	46,4	72,4	341	12,2
Moravče	2.500	45,7	70,7	255	10,2
Šmartno pri Litiji	2.391	42,2	69,8	291	12,2
SKUPAJ/POVPREČNO	30.665	44,5	70,4	3.316	10,8

V maju 2023 je bilo na območju LAS skupno število registriranih brezposelnih oseb 1.111, decembra 2022 pa 1.255, kar pomeni, da število upada in je po podatkih ZZZS najnižje doslej. Povprečna stopnja brezposelnosti je v letu 2021 znašala 5,5 % in je bila nižja kot povprečno v Sloveniji (7,6 %), zadnji dve leti se še dodatno znižuje in znaša v letu 2023 3,1 % (Slovenija 5 %). V letu 2023 je bilo največ brezposelnih v občinah Kamnik in Litija, najmanj pa v Moravčah in Šmartnem pri Litiji. 15 % vseh brezposelnih je bilo mladih do 29 let (manj kot slovensko povprečje, ki znaša 18 %), 47 % vseh brezposelnih je bilo žensk (slovensko povprečje 50 %), več žensk je med starejšimi brezposelnimi. Le dobre 4 % vseh brezposelnosti, ki vključujejo tudi invalidne in starejše osebe, je dolgotrajnih in traja nad 36 mesecev, kar je bistveno manj kot na slovenski ravni (26 %). Obeti delodajalcev glede gibanja zaposlenosti v drugi polovici leta 2023 so pozitivni in napovedujejo 2,7 % rast števila zaposlenih (vir: ZZZS).

Tabela 8: Podatki o brezposelnosti po občinah (ZRSZZ, december 2021 in maj 2023)

Občina	Registrirane brezposelne osebe, 2021	Stopnja brezposelnosti –2021 (%)	Registrirane brezposelne osebe, 2023	Število brezposelnih mladih do 29 let, 2023	Število brezposelnih žensk, 2023	Število dolgotrajnih brezposelnosti nad 36 mes., 2023
Dol pri Ljubljani	164	5,7	90	12	48	28
Kamnik	763	5,7	525	77	254	141
Litija	405	5,6	256	43	112	56

Lukovica	152	5,5	91	14	42	31
Moravče	102	4,0	74	9	41	19
Šmartno pri Litiji	131	4,7	75	13	30	20
SKUPAJ/POVPREČNO	1.717	5,5	1.111	168	527	295

Povprečna **bruto mesečna plača** je bila na območju LAS po podatkih SURS v letu 2021 1.399,33 € (Slovenija 1.540,25 €) in povprečna neto mesečna plača 928,78 € (Slovenija 1.005,41 €). Najvišje plače so bile v občini Lukovica in Dol pri Ljubljani, najnižje pa v Šmartnem pri Litiji in Moravčah. Povprečni **bruto letni prejemek na prebivalca** na območju je znašal 9.499 €, nad slovenskim povprečjem (14.664 €) je bil v občinah Dol pri Ljubljani in Kamnik, najnižji pa je bil v občini Šmartno pri Litiji.

Tabela 9: Bruto in neto plače ter bruto letni prejemek na prebivalca (SURS, 2021)

Občina	Bruto plača (€)	Povprečna bruto plača (indeks, SI=100)	Neto plača (€)	Povprečna neto plača (indeks, SI=100)	Bruto letni dohodek na prebivalca (€)	Indeks
Dol pri Ljubljani	2.021,46	102,6	1.314,71	103,5	16.663,73	114
Kamnik	1.737,50	88,2	1.131,71	89,1	14.948,56	104
Litija	1.687,37	85,7	1.112,40	87,6	14.311,62	96
Lukovica	2.127,62	108,0	1.332,31	104,9	14.344,61	96
Moravče	1.610,81	81,8	1.070,07	84,2	14.362,09	96
Šmartno pri Litiji	1.554,95	79,8	1.035,91	81,5	13.517,13	87
POVPREČNO	1.399,33	/	928,78	/	9.499,00	/

Povprečni bruto letni prejemek na prebivalca je izračunan iz podatkov za dohodnino.

Indeks **delovnih migracij**, ki predstavlja razmerje med številom delovno aktivnih prebivalcev po delovnem mestu in številom delovno aktivnih prebivalcev po prebivališču, je znašal v letu 2021 po podatkih SURS v občinah LAS med 38,8 in 66,7 in odraža **primanjkljaj delovnih mest na območju**. Na to kaže tudi delež delovno aktivnih prebivalcev, ki ostajajo na delu v občini oz. regiji. Ta odstotek je najvišji v Kamniku in Litiji. Na območju LAS je bilo zaposlenih 10.630 ljudi (35 %), v Ljubljani pa kar 12.210 ljudi (40 %), pri čemer je trend zadnjih let skoraj nespremenjen. Največ ljudi se vozi na delo v Ljubljano iz Dola pri Ljubljani, kar 60 %. Podatki kažejo na to, da si morajo lokalni prebivalci najti delo izven zunaj občine svojega prebivališča in se na delo vozijo v drugo občino ali regijo. Vse to povzroča **zastoje na cesti in dnevno migracijo** proti večjim središčem, predvsem Ljubljani. Zanimiv je podatek, da ima več kot 40 % delovno aktivnih prebivalcev višjo ali visokošolsko izobrazbo, kar pomeni, da jih zanima **delovna mesto z višjo dodano vrednostjo**.

Tabela 10: Delovne migracije (SURS, 2021)

Občina	Indeks delovne migracije	Delež delovno aktivnih prebivalcev (brez kmetov), ki delajo na območju LAS	Število v domači občini ali na območju LAS zaposlenih delovno aktivnih prebivalcev	Število zaposlenih v Ljubljani
Dol pri Ljubljani	61,5	17,9	582	1.709
Kamnik	66,7	35,9	4.965	4.567
Litija	54,2	29,0	2.533	3.088
Lukovica	58,1	20,5	758	1.002

Moravče	38,8	19,4	700	955
Šmartno pri Litiji	55,8	25,1	1.092	889
SKUPAJ/ POVPREČNO	/	24,6	10.630	12.210

Na ZZZS so v letu 2022 napovedali **primanjkljaj kadra za vrsto poklicev** na področjih zdravstvene oskrbe, informacijskih tehnologij, šolstva, gradbeništva, prometa in gostinstva, kar velja tudi za območje LAS. V letu 2023 je že zaznati povečanje primanjkljaja kadra, potrebe delodajalcev že presegajo ponudbo na trgu dela za kar 99 poklicev, za še dodatnih 46 poklicev pa je ravno prav ponudbe na trgu dela (vir: ZZZS).

Za območje sta značilni **manjša stopnja inovativnosti in kreativnosti** v podjetništvu s posameznimi izjemami, ki predstavljajo dobre prakse na tem področju (npr. Velika Preska, Tunjice, Slivna idr.). Obstaja tradicija usposabljanja mladih s področja inovativnosti in podjetništva preko Konzorcija šol in vrtcev Srca Slovenije, KIKštarterja in drugih podobnih organizacij, več šol sodeluje tudi pri Poprih, tekmovanju učencev in dijakov v podjetništvu. Pomembno informativno in povezovalno vlogo med podjetniki imajo poleg KIKštarterja tudi SPOT točke in območne obrtno-podjetniške zbornice, ki se nahajajo v Litiji in Kamniku (vir: RCSS).

3.3 Naravno okolje in kulturna dediščina

Za območje LAS je značilna **dobra ohranjenost okolja in naravnih danosti**, kar je povezano s pretežno ruralnim značajem območja, manjšimi gospodarskimi enotami, kmetijstvom, ki ni izrazito obremenjujoče za okolje, ter z vse večjo osveščenostjo prebivalstva o nujnosti varovanja narave in okolja. Strokovna znanja obstoječih strokovnih institucij s področja varovanja okolja in narave se še vedno premalo uporabljajo v praksi in niso vedno usklajena z lastniki. Značilno je tudi nepoznavanje pomena in vrednosti gospodarskih in socialnih funkcij gozda za razvoj podeželja (vir: RCSS).

Na območju LAS znaša dobrih 112 km² (15 %) skupna površina območij **Natura 2000**. Delež območja je nižji od slovenskega, ki znaša 37 %. Po podatkih Zavoda RS za varstvo narave ima v letu 2023 največ tovrstnih površin občina Kamnik (31,5 %), okrog 20 % pa jih imata tudi občini Dol pri Ljubljani in Moravče. Manj takšnih površin je v občinah Litija, Šmartno pri Litiji in Lukovica. Delež teh površin je nekaj zadnjih let nespremenjen. Na območju se nahajajo tudi **druga območja posebne krajinske vrednosti**, kot so zavarovana območja, naravne vrednote in ekološko pomembna območja. Glede na podatke Naravovarstvenega atlasa (2023) so najpomembnejša zavarovana območja na območju LAS Kamniško-Savinjske Alpe, območje Menine planine, del porečja Save, območja posameznih potokov, jam in nekaterih zaokroženih območij vasi. Posebno geološko vrednost ima tudi Rudnik Sitarjevec Litija. Vsa omenjena območja z zaščiteno edinstveno floro in favno so med ljudmi še vedno dokaj neprepoznava in jih razumejo prej za oviro kot priložnost za razvoj.

Tabela 11: Pokritost območja z območji Natura 2000 (2023, Zavod RS za varstvo narave)

Občina	Površina občine (km ²)	Površina območij Natura (km ²)	Delež območij Natura 2000
Dol pri Ljubljani	33,3	7,6	22,9
Kamnik	265,6	83,6	31,5
Litija	221,4	6,1	2,8
Lukovica	74,9	0,8	1,1
Moravče	61,4	12,2	19,9
Šmartno pri Litiji	94,9	2,2	2,3
SKUPAJ/POVPREČNO	751,50	112,5	13,4

Po podatkih Zavoda za gozde Slovenije pokriva v letu 2023 gozd dobrih 47.297 hektarjev, kar pomeni več kot polovico površine območja LAS (58 %, podobno kot slovensko povprečje). V posameznih občinah je **gozdnatost** še precej višja, v občini Litija znaša skoraj 70 %, več kot 60 % površine gozd pokriva še v občinah Šmartno pri Litiji, Kamnik in Lukovica. Glede na podatke iz prejšnjega obdobja kažejo trendi na postopno nižanje površine gozdov v vseh občinah, razen v občini Litija, kjer se je ta površina povečala. Gozd je večinsko v zasebni lasti, izjemi sta Litija in Šmartno pri Litiji, kjer je okrog 20 % gozda v javni lasti lokalne skupnosti ali države. Problematika vzdrževanja gozdov je zelo kompleksna, saj je veliko zasebnih gozdov lastniško zelo **razdrobljenih, pogosto gozdovi tudi niso gospodarsko pomembni**. Velika razdrobljenost gozdov otežuje strokovno delo in optimalno izrabo lesa v zasebnih gozdovih (vir: Zavod za gozdove Slovenije).

Tabela 12: Površina in delež gozda po občinah (Zavod za gozdove Slovenije, povzeto po predlogu Gozdnogospodarskega načrta gozdnogospodarskega območja Ljubljana 2021-2030)

Občina	Površina gozda (ha)	Delež zasebnih gozdov	Delež gozdov v lasti lokalne skupnosti ali države	Gozdnatost (%)
Dol pri Ljubljani	1.471	91,2	8,8	44,1
Kamnik	16.717	98,0	2,0	62,9
Litija	15.459	74,6	25,4	69,8
Lukovica	4.491	94,8	5,2	60
Moravče	3.147	99,3	0,7	51,3
Šmartno pri Litiji	6.012	81,3	18,7	63,3
SKUPAJ/POVPREČNO	47.297	89,9	10,1	58,6

Po podatkih Ministrstva za kulturo (2023) se na območju LAS nahaja 1.342 objektov **kulturne dediščine**, od tega 54 spomenikov državnega pomena in 171 spomenikov lokalnega pomena. Skoraj polovica tovrstnih objektov se nahaja v občini Kamnik. Številni objekti – gradovi, cerkve, mestne, trške in kmečke domačije s hišami in gospodarskimi poslopji, območja celotnih vasi in trgov, arheološka najdišča in povojni spomeniki – so opredeljeni kot kulturna dediščina ali zaščiteni kot kulturni spomeniki, vendar lastniki največkrat ne sprejemajo tega kot priložnost, ampak kot oviranost na poti nadaljnjega razvoja, k čemur prispeva pomembno tudi dejstvo, da država namenja temu področju občutno premalo sredstev. Število tovrstnih **objektov upada**, saj so pogosto prepuščeni zobu časa dokler se popolnoma ne porušijo. Izstopajo posamezniki in posamezne lokalne skupnosti, ki so se celoviteje lotili urejanja tega področja (Kamnik, Šmartno pri Litiji, Dol pri Ljubljani).

V Registru nesnovne kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo, se v letu 2023 nahaja 54 enot **nesnovne kulturne dediščine** (rokodelska znanja, ljudske veščine, praznične navade ...), od tega je 15 takšnih, ki so prav specifična za območje LAS, ostale pa so splošno slovenske. Priložnosti za zaščito specifičnih lokalnih posebnosti je še precej.

Na področju **rokodelstva** delujeta na območju LAS Mreža rokodelcev Srca Slovenije in povezuje tako posameznike kot organizacije, in Rokodelski center – Društvo rokodelcev Moravske doline. Obe organizaciji sodelujeta v Konzorciju rokodelskih centrov Slovenije in povezujeta več kot 200 rokodelcev (vir: RCSS).

3.4 Turizem

V Sloveniji smo priča uspešnemu okrevanju turističnega prometa po pandemiji covid-19, turistični sektor postaja spet pomembna gospodarska panoga in priložnost za razvoj območja LAS Srce Slovenije, kjer je turizem še v razvoju. Že v letu 2022 se je močno okrepilo število tujih prihodov in prenočitev. Po podatkih STO je bilo v letu 2022 največ prenočitev v Ljubljani, skoraj 2 milijona, prestolnica je bila najbolj obiskana tudi med tujimi turisti.

Območje LAS se umešča v destinacijo **Ljubljana & Osrednja Slovenija**, znotraj nje pa imata Ljubljana in Kamnik status vodilne destinacije. **Turizem Ljubljana** deluje kot regionalna destinacijska organizacija. Kamnik in povezani občini Litija in Šmartno pri Litiji sodelujeta v nacionalnem turističnem programu **Zelena shema slovenskega turizma (Slovenia Green)**. Območje Zasavja, v katerega se povezuje občina Litija, turistično ni samostojno organizirano in spada pod destinacijo Ljubljana & Osrednja Slovenija.

Na območju LAS je bilo v letu 2022 skupaj **686 nastanitvenih enot s 2101 ležišči**, največ v občini Kamnik (84 % vseh ležišč), medtem ko v občinah Moravče in Šmartno pri Litiji nastanitvenih kapacitet kapacitet sploh ne beležijo. Število nastanitvenih kapacitet se v zadnjih letih **ni bistveno povečalo**, prej je zaznati trend upadanja (vir: RCSS).

Tabela 13: Prenočitvene zmogljivosti po občinah (SURs, 2022)

Občina	Število nedeljivih enot (soba/apartma/koča)	Število stalnih ležišč v letu
Dol pri Ljubljani	23	73
Kamnik	576	1.808
Litija	52	112
Lukovica	35	108
Moravče	-	-
Šmartno pri Litiji	-	-
SKUPAJ	686	2.101

Povprečna zasedenost ležišč je bila v letu 2022 po podatkih SURs na območju **zelo nizka** (13 %), k čemur prispevata nizek delež hotelskih ležišč in večji delež drugih sekundarnih nastanitvenih objektov. Na območju primanjkuje kakovostnih manjših ponudnikov (glamping, zasebne sobe, turistične kmetije ...). Vseh **prihodov turistov** na območje je bilo v letu 2022 po podatkih SURs 42.124, od tega 57,5 % tujih. Vseh prenočitev turistov na območju je bilo 100.042, od tega dobrih 64 % tujih, največ v občini Kamnik (dobrih 89,4 % vseh prenočitev na območju). Glede na primerjavo iz leta 2018 trend nakazuje upadanje, medtem ko v Ljubljani in na ravni Slovenije turistični obisk že od leta 2022 izrazito narašča. Precej obiskovalcev v teh evidencah ni zajetih, saj so za območje LAS značilni večinoma enodnevni obiskovalci posameznih turističnih točk.

Po podatkih Turizma Ljubljana ljubljanski turizem temelji na dveh produktih: industrija srečanj in mestni oddih, ki skupno ustvarjata 95 % povpraševanja, medtem ko preostalih 5 % zapolnijo gastronomija, kultura, dogodki in šport. Glede na ta podatek morda gostje, ki prihajajo v Ljubljano, niso gostje, ki bi jih zanimalo podeželsko zaledje Ljubljane. Z namenom uspešnejšega nastopa na turističnem trgu se občine LAS povezujejo od leta 2008 v znamko Srce Slovenije in izvajajo skupne **trženjske aktivnosti** na področju turizma (npr. skupni nastopi na sejmih, dogodkih in prireditvah, izdajanje skupnih promocijskih gradiv ...), vendar ne v omejenem obsegu. Na območju LAS se večinoma ponudniki oglašujejo tudi neposredno na svetovnih turističnih platformah. Destinacija je zanimiva za obiskovalce, na kar kaže povečan obisk turistov na postajališčih za avtodome (npr. v Dolu pri Ljubljani) (vir: RCSS).

Tabela 14: Prihodi in prenočitve turistov po občinah (SURs, 2018 in 2022)

Občina	Število prihodov 2018		Število prenočitev 2018		Število prihodov 2022		Število prenočitev 2022	
	Skupaj	Tuji	Skupaj	Tuji	Skupaj	Tuji	Skupaj	Tuji
Dol pri Ljubljani	1.239	1.189	3.206	3.052	1.563	1.380	4.068	3.662

Kamnik	37.552	24.278	100.879	74.025	36.797	19.835	89.476	55.284
Litija	1.201	908	3.480	2.892	1.590	1.046	3.105	2.122
Lukovica	3.902	3.309	5.159	4.443	2.174	1.958	3.393	3.083
Moravče	-	-	-	-	-	-	-	-
Šmartno pri Litiji	-	-	-	-	-	-	-	-
SKUPAJ	43.894	29.684	112.727	84.412	42.124	24.219	100.042	64.151

Opomba: V občinah brez podatka le-ti niso na voljo oziroma so zaščiteni.

Pomemben povezovalac turistične ponudbe na območju LAS je Razvojni center Srca Slovenije, ki je vzpostavil **mrežo turističnih ponudnikov Srca Slovenije**, ki jo sestavlja okoli 130 ponudnikov, vključenih na spletni portal Srca Slovenije. Med največjimi ponudniki so Arboretum Volčji Potok, Terme Snovik in Velika planina. Skupaj so leta 2022 ustvarili **11.005.668,00 €** prometa in imeli zaposlenih 138 ljudi. Precej obiskovalcev generirajo tudi v rudniku Sitarjevec, na gradovih Bogenšperk in Tušanj, v Pustolovskem parku Geoss, na Gradiškem jezeru itd. (vir: RCSS).

Na območju delujejo na področju turizma **trije turistično-informacijski centri** v Kamniku, Litiji in Šmartnem pri Litiji in okrog **30 društev**, ki sodelujejo zlasti pri izvedbi lokalnih dogodkov, večina pa je aktivnih tudi v Mreži turističnih ponudnikov Srca Slovenije (vir: RCSS).

S strani Razvojnega centra Srca Slovenije so bili po modelu Izvorno slovensko vzpostavljeni **standardi kakovosti** za turistične produkte in programe Srca Slovenije, ki se v praksi še ne uporabljajo. V sodelovanju s turističnimi ponudniki in strokovnjaki s področja turizma so bili za območje Srca Slovenije v preteklih letih oblikovani različni **turistični produkti in programi**, posamezni ponudniki se vključujejo tudi v programe Turizma Ljubljana. Na področju razvitosti produktov je še vedno manko na infrastrukturnem področju (npr. označitev in ureditev tematskih poti, informacijskih točk itd.) in tudi na vsebinskem področju (inovativnost pri oblikovanju programov, avtentičnost zgodb in vključevanje dediščine, 5-zvezdična doživetja, obseg trženja itd.) (vir: RCSS).

Med **večjimi prireditvami**, ki pritegnejo tudi obiskovalce iz drugih krajev Slovenije, so pomembnejše Dnevi narodnih noš in oblačilne dediščine, Kamfest, Pohod po nagelj na Limbarsko goro, Pohod od Litije do Čateža, Pohod po obronkih Jablaniške doline, Pustni karneval v Litiji, Pohod od cerkvice do cerkvice in Festival Bogenšperk. Lokalna društva in druge organizacije pripravljajo še številne druge manjše prireditve lokalnega značaja (sejmi, pohodi, veselice, kolesarski in tekaški dogodki, etnološke prireditve itd.), ki predstavljajo popestritev dogajanja za lokalne prebivalce, ne pomenijo pa motiva za obisk od drugod (vir: RCSS).

Kvalitetne avtentične **gostinske ponudbe** na območju LAS primanjkuje. Lokalna in ekološko pridelana hrana ter lokalni izdelki še niso v zadostni meri vključeni v turistično ponudbo, so pa vključeni v sistem certificiranja izdelkov v okviru standardov kakovosti Srca Slovenije (vir: RCSS).

Pregled **turistične športne infrastrukture** kaže, da so elementi ponudbe, ki so izkoriščeni za vključitev v turistično ponudbo, relativno redki. Skoraj vsa športna infrastruktura je zgolj lokalnega pomena (trim steze, športna igrišča, parki itd.). Na voljo je več tematskih, gozdnih učnih, pohodniških in kolesarskih poti, vendar večinoma ne dosegajo ustrezne prepoznavnosti. Na območju LAS so vzpostavljene posamezne **točke za zdravje in dobro počutje** (npr. Terme Snovik, Zdravilni gaj Tunjice, Javorska energijska pot idr.), **muzeja** sta v Kamniku (Medobčinski muzej Kamnik) in Litiji (ZKMŠ Mestni muzej Litija), na območju je še več manjših **muzejskih zbirk** (npr. Vodišarjeva domačija, Budnarjeva domačija, Vegov muzej ...) (vir: RCSS).

3.5 Stanje na področju kmetijstva

Leta 2020 je bilo na območju LAS skupaj 2.595 **kmetijskih gospodarstev**, največ v občinah Kamnik (720) in Litija (700), najmanj pa v občini Dol pri Ljubljani (138). Vseh kmetijskih zemljišč je bilo 17.552 ha, od tega v uporabi 16.697 ha (95 %), zopet največ v občinah Kamnik in Litija (okrog 4.500 ha) in

najmanj v Dolu pri Ljubljani (942 ha). Največ kmetijskih gospodarstev je bilo v velikostnem razredu 2–5 ha (35 %), sledi razred 5–10 ha (34,5 %), razred 0–2 ha (17 %), najmanj kmetijskih gospodarstev pa je bilo v velikostnem razredu nad 10 ha (9,5 %).

Statistika zadnjih let kaže na to, da število kmetijskih gospodarstev na območju malo upada (enako kot na slovenski ravni), kar je povezano s staranjem prebivalstva, obenem pa narašča število kmetijskih zemljišč, tudi tistih v uporabi. Struktura kmetijskih gospodarstev se je v zadnjih desetih letih spremenila, tako da uporabljajo kmetje večjo površino kmetijskih zemljišč. Po podatkih KGZ Ljubljana je v letu 2023 zaradi spremenjene davčne politike čutili nestimulativen vpliv.

Tabela 15: Kmetijska gospodarstva in zemljišča (SURS, 2020), dopolnilne dejavnosti na kmetijskih gospodarstvih po občinah (AJPES, 2023)

Občina	Število kmetijskih gospodarstev	Kmetijska zemljišča (ha)	Kmetijska zemljišča v uporabi (ha)	Število kmet. gosp. z registrirano dopolnilno dejavnostjo
Dol pri Ljubljani	138	1.004	942	5
Kamnik	720	4.796	4.507	68
Litija	700	4.647	4.390	38
Lukovica	347	2.497	2.421	29
Moravče	354	2.255	2.173	16
Šmartno pri Litiji	336	2.353	2.264	27
SKUPAJ	2.595	17.552	16.697	183

Analize kažejo, da območje LAS, kljub neposredni bližini prestolnice in s tem povezanim tržnim potencialom, z vidika povečevanja ponudbe ostaja nekje v slovenskem povprečju. V veliki meri izhaja razlog za to iz nizke tržne usmerjenosti kmetij in nizke stopnje specializacije kmetijskih gospodarstev v pridelavo mesa, mleka, sadja in zelenjave. V letu 2020 je 1.638 oziroma 59,4 % vseh kmetijskih gospodarstev kmetovalo izključno ali pretežno za lastno porabo, 230 (8,3 %) gospodarstev je pridelovalo za prodajo neposredno potrošnikom in 891 (32,3 %) kmetijskih gospodarstev je **prodajalo preko posrednika** (največkrat preko zadruga). Od vseh kmetijskih zemljišč v uporabi so njive predstavljale 2.909 ha (17,4 %), **trajni travniki in pašniki** 13.387 ha (80,2 %) in trajni nasadi 400 ha (2,4 %) (SURS, 2020). Glede na tip kmetovanja se je največ kmetijskih gospodarstev ukvarjalo s **specializirano rejo pašne živine** (74 %), specializirano pridelavo poljščin (10 %), mešano rastlinsko pridelavo-živinoreja (8,4 %), ostalih tipov je bilo znatno manj (mešana živinoreja, specializirano gojenje trajnih nasadov, mešana rastlinska pridelava, specializirano vrtnarjenje). Na območju je bilo po zadnjih dostopnih podatkih iz leta 2023 (AJPES) skupaj 183 **kmetijskih gospodarstev z registrirano dopolnilno dejavnostjo**, kar predstavlja le 7 % vseh kmetijskih gospodarstev. Največ jih je v občinah Kamnik in Litija.

Iz območja LAS izhaja le približno 3 % od skupnega števila 3.746 **ekoloških pridelovalcev** v Sloveniji, kot je navedeno na spletni strani vlade (2021). Glede na podatke KGZ Ljubljana je Osrednjeslovenska regija, vključno z večjim delom območja LAS, najmanj razvita po številu ekoloških kmetij v Sloveniji. Število ekoloških kmetij je bilo zadnja leta približno nespremenjeno.

Na območju LAS deluje kot **podporna organizacija za kmete** Kmetijsko gozdarski zavod Ljubljana z izpostavami v Litiji in Kamniku, določene občine pa pokrivata tudi izpostavi v Ljubljani in Domžalah. V njihovih združenih trgovinah na območju se nahajajo prodajne police z lokalnimi živilskimi izdelki. Na območju delujeta še dve **zadrugi**, ki povezujeta pridelovalce s trgom. Zadruga Jarina je bila vzpostavljena s sredstvi LAS in je skrbela v obeh prejšnjih obdobjih delovanja LAS za razvoj mreže za lokalno samooskrbo s hrano na območju, v letu 2020 pa je svoj sedež in aktivnosti preselila na območje sosednjega LAS. Zadruga Koreninica opravlja podobne naloge kot Jarina in ima na območju LAS

povezovalno vlogo med lokalnimi pridelovalci in javnimi inštitucijami, ki jih oskrbuje z lokalnimi živili. Ob tem se srečuje s težavami, kot je slabo zasledovanje potreb trga s strani pridelovalcev in neuskkljenost med povpraševanjem in ponudbo, težko doseganje konkurenčnih cen pri prodaji lokalnih proizvodov zaradi cenejših veletrgovcev, problem je tudi, da le majhen delež kmetijskih gospodarstev proizvaja tržne viške (vir: Koreninica).

Na območju LAS deluje 76 šol, vrtcev in domov upokoencev, lokalno pridelano hrano pa jih od mreže za lokalno samooskrbo s hrano kupuje le 25 %, kar kaže na nizko osveščenost glede kakovosti dobavljene hrane. Na področju oskrbe hotelov, restavracij in podjetij z lokalno pridelano hrano še ni prišlo do pomembnejših premikov z redkimi izjemami (npr. Terme Snovik) (vir: RCSS).

Tržnice z lokalno pridelanimi živili delujejo v občinah Kamnik, Lukovica, Moravče, Litija in Šmartno pri Litiji, v Dolu pri Ljubljani pa se ta še vzpostavlja. Številni ponudniki prodajajo svoje izdelke na okoliških tržnicah v Ljubljani, Domžalah in Zagorju ob Savi, kjer je kupna moč prebivalcev višja kot na območju LAS. Nekateri kmetje se poslužujejo tudi prodaje na domu. V Kamniku in Litiji deluje tudi model tržnice, poimenovan Mali plac za prihodnost.

3.6 Demografske in sociološke značilnosti območja LAS

3.6.1 Prebivalstvo

Na območju LAS je januarja 2022 živel 69.061 prebivalcev, to pomeni, da je bila gostota poselitve 91,9 prebivalcev na km², kar je pod slovenskim povprečjem (104 prebivalca na km²) (vir: SURS, 2021) in kaže na ruralen značaj območja. **Število prebivalcev** na območju v zadnjem obdobju postopno **narašča**. Največ prebivalcev, dobrih 43 %, živi v občini Kamnik, sledi občina Litija z 23 % vseh prebivalcev. Manjše in med seboj primerljive občine po številu prebivalcev so Moravče, Šmartno pri Litiji, Lukovica in Dol pri Ljubljani, v katerih živi preostalih 66 % prebivalcev.

Tabela 16: Občine po številu prebivalcev 2006-2022 (SURS, stanje na 1. 1.)

Občina	Število prebivalcev 2006	Število prebivalcev 2011	Število prebivalcev 2015	Število prebivalcev 2020	Število prebivalcev 2021	Število prebivalcev 2022
Dol pri Ljubljani	4.745	5.458	5.861	6.310	6.378	6.348
Kamnik	27.298	29.073	29.431	29.925	29.989	29.793
Litija	14.518	14.863	15.064	15.499	15.743	15.720
Lukovica	5.065	5.422	5.674	5.890	5.888	5.978
Moravče	4.688	5.033	5.211	5.449	5.469	5.522
Šmartno pri Litiji	5.198	5.446	5.498	5.642	5.661	5.700
SKUPAJ	61.512	65.295	66.739	68.715	69.128	69.061

Na območju LAS je bilo v letu 2021 po podatki SURS skupaj 25.266 **gospodinjestev** (največ v Kamniku in najmanj v Moravčah), od tega 7.177 enočlanskih, 6.213 dvočlanskih, 528 veččlanskih nedružinskih in 16.480 veččlanskih družinskih gospodinjestev. Povprečna velikost gospodinjstva na območju LAS je bila 2,83 oseb (od 2,6 v Kamniku in Litiji do 3,1 Moravčah). Gospodinjstva so večja od slovenskega povprečja, ki znaša 2,4 osebe v gospodinjstvu. Skupaj je leta 2021 na območju LAS živel 19.371 družin, od tega 5.194 brez otrok in 14.177 z otroki. Povprečno število otrok v družinah z otroki je bilo 1,26 (od 1,16 v Litiji do 1,38 v Moravčah). Povprečno **število otrok** v družinah je večje od slovenskega povprečja, ki znaša 1,10 otroka v družini z otroki.

Povprečna **starost prebivalstva** na območju je 41,4 leta, kar je pod slovenskim povprečjem, ki znaša 43,8 let. Povprečna starost prebivalcev je najvišja v občini Litija in Šmartno pri Litiji, najnižja pa v občini Moravče in Lukovica. **Starostna struktura** je z vidika razvoja **ugodna**, saj v povprečju na območju živi mlajše prebivalstvo kot v državi. Indeks staranja, ki predstavlja razmerje med starim (65 let in več) in

mladim (do 14 let) prebivalstvom, na območju povprečno znaša 101,63, torej je razmerje med starimi in mladimi bolj ugodno od slovenskega povprečja. Najvišji indeks staranja med občinami ima občina Šmartno pri Litiji, najnižji pa občina Lukovica.

Tabela 17: Povprečna starost in indeksa staranja po občinah (SURS, 2021)

Občina	Povprečna starost	Indeks (SLO=100)	Indeks staranja	Indeks (SLO=100)
Dol pri Ljubljani	40,4	92	88,6	61
Kamnik	42,4	96	115,1	77
Litija	42,8	97	116,2	80
Lukovica	40,2	91	84,0	63
Moravče	40,1	91	86,7	59
Šmartno pri Litiji	42,7	97	119,2	85
POVPREČNO	41,43	94	101,63	70,83

Indeks staranja pomeni razmerje med starim (65 let ali več) in mlajšim (14 let ali manj) prebivalstvom.

Največjo **starostno skupino** prebivalstva na območju, tako kot v Sloveniji, predstavlja starostna skupina med 15 in 64 let (64 %). Razlika se pojavi pri skupini mladih od 0 do 14 let, ki na območju predstavlja 17,7 % prebivalstva, v državi pa 15,1 %. Starejši od 65 let predstavljajo 18,1 % prebivalstva, na nacionalni ravni 21,1 %. Splošni trendi kažejo na postopno staranje prebivalstva, tako v Sloveniji kot na območju LAS.

Koeficient **starostne odvisnosti**, ki pove, koliko otrok in starejših prebivalcev je odvisnih od 100 delovno sposobnih prebivalcev, na območju LAS znaša 56,3, kar pomeni na 100 delovno sposobnih prebivalcev 56,2 odvisnih prebivalcev (otrok in starejših). Ta kazalec je nad slovenskim povprečjem (56,2) v občinah Kamnik in Šmartno pri Litiji.

Tabela 18: Prebivalstvo po starostnih skupinah in koeficient starostne odvisnosti (SURS, 2022)

Občina	0-14 let	15-64 let	65+ let	Vsi prebivalci	Koeficient star. odvisnosti
Dol pri Ljubljani	1.166	4.094	1.097	6.357	55,3
Kamnik	4.980	19.048	5.828	29.856	56,7
Litija	2.527	10.143	3.065	15.735	55,1
Lukovica	1.144	3.889	974	6.007	54,5
Moravče	1.025	3.595	916	5.536	54,0
Šmartno pri Litiji	1.001	3.538	1.190	5.729	61,9
Skupaj	11.843	44.307	13.070	69.220	56,3

Naravni prirast je bil leta 2021 v večini občin **pozitiven** in je znašal 8 ljudi na 1.000 prebivalcev, kar kaže na naravno povečanje prebivalstva na območju LAS. Negativen je bil le v občinah Litija in Šmartno pri Litiji. Skupni selitveni prirast, kar predstavlja selitev iz občine, je bil negativen v občinah Dol pri Ljubljani, Kamnik in Šmartno pri Litiji. **Skupni prirast**, ki kaže na splošno povečanje prebivalstva, je na območju LAS **pozitiven**, negativen je bil le v Dolu pri Ljubljani, Kamniku in Litiji. Vsi prirasti se postopno znižujejo, a so že dlje časa pozitivni.

Tabela 19: Naravni in selitveni prirast po občinah (SURs, 2021)

Občina	Naravni prirast (na 1.000 preb.)	Skupni selitveni prirast (na 1.000 preb.)	Skupni prirast (na 1.000 preb.)
Dol pri Ljubljani	6,3	-9,9	-3,6
Kamnik	0,6	-7,1	-6,5
Litija	-2,0	0,8	-1,2
Lukovica	3,9	9,1	12,9
Moravče	3,6	5,3	8,9
Šmartno pri Litiji	-4,4	-11,1	6,7
SKUPAJ	8	-12,9	17,2

Zelo ugoden podatek z vidika razvoja je število živorojenih otrok na 1.000 prebivalcev, saj so bile v letu 2021 vse občine razen Litije nad državnim povprečjem, ki je znašalo 9 otrok. Največ živorojenih otrok je bilo v občinah Moravče in Šmartno pri Litiji (11,3 na 1.000 prebivalcev), najmanj pa v občini Litija (8,6 na 1.000 prebivalcev).

3.6.2 Vzgoja in izobraževanje

V **vzgojno-izobraževalne ustanove** je bilo po podatkih SURs v letu 2021 vključenih 21 % vseh prebivalcev območja LAS, kar je več od slovenskega povprečja (17 %). Na območju LAS je bilo po podatkih SURs leta 2021 skupaj 46 javnih in zasebnih izvajalcev predšolske vzgoje. Skupaj je bilo v vrtce vključenih 3.125 otrok, največ v večjih občinah. Delež vključenih otrok v vrtce od vseh otrok, starih od 1 do 5 let, je bil največji v Lukovici in Dolu pri Ljubljani (86 %), najnižji pa v Šmartnem pri Litiji (80 %). Vseh osnovnih šol skupaj s podružnicami je bilo leta 2021 38, največ v občinah Kamnik (15) in Litija (11). Skupaj je vse osnovne šole obiskovalo 7.160 učencev, dijakov je bilo 2.672 in študentov 2.611. Glede na izobrazbo je prebivalcev z višjo in višješolsko izobrazbo okrog 23 % (od tistih, ki so zaključili šolanje).

Tabela 20: Vrtci in vključenost otrok v vrtce po občinah (SURs, 2021)

Občina	Število otrok v vrtcih	Število učencev v osnovnih šolah	Število dijakov	Število študentov	Število prebivalcev z višjo in visokošolsko izobrazbo
Dol pri Ljubljani	291	750	257	273	1.580
Kamnik	1.341	3032	1181	1089	6.017
Litija	701	1503	575	552	2.685
Lukovica	271	691	216	213	1.000
Moravče	252	607	249	245	928
Šmartno pri Litiji	269	577	194	239	930
SKUPAJ	3.125	7.160	2.672	2.611	13.140

Na območju LAS deluje **Konzorcij šol in vrtcev Srca Slovenije**, v katerem formalno sodeluje 15 vzgojno-izobraževalnih zavodov, od tega 4 osnovne šole, 1 srednja šola in 2 vrtca z območja. Namen

sodelovanja je privedi v formalni šolski sistem tudi sodobne razvojno naravnane vsebine (podjetništvo, turizem, lokalna samooskrba s hrano ...) (vir: RCSS).

Na področju **vseživljenjskega izobraževanja** deluje na območju LAS Izobraževalni center Geoss, ki je naslednik Delavske univerze Litija. Izvaja formalne in neformalne izobraževalne programe. V zadnjih letih vse več pozornosti namenja različnim projektom, ki razvijajo in spodbujajo vseživljenjsko učenje. Na področju neformalnega izobraževanja starejših deluje na območju občin Litija in Šmartno pri Litiji tudi društvo Univerza za tretje življenjsko obdobje Litija in Šmartno. Veliko starejših prebivalcev območja LAS sodeluje v Univerzi za tretje življenjsko obdobje Domžale, ki deluje v okviru Društva Lipa. Obstaja iniciativa za ponovno vzpostavitev ljudske univerze v Kamniku.

Področje **neformalnega in vseživljenjskega izobraževanja** ima še velike možnosti za nadgradnjo, zlasti na področju vključevanja novih udeležencev različnih starostnih in ranljivih skupin prebivalstva. Pomembne za vseživljenjsko izobraževanje so tudi **knjižnice**, ki delujejo v vseh občinah.

3.6.3 Sociala, oskrba starejših in medgeneracijsko sodelovanje

Na območju LAS delujeta **centra za socialno delo** v Kamniku in Litiji. **Domovi za starejše** so v Kamniku, Litiji in Šmartnem pri Litiji. Tudi v Moravčah in Dolu pri Ljubljani sta občini pristopili k izgradnji svojih domov, ki bosta vključevala tudi varovana stanovanja. Na območju LAS delujeta **varstveno-delovna centra** v Kamniku (Društvo Sožitje) in Litiji (VDC Zagorje). V sklopu socialno-varstvenega centra Šmelc deluje v Litiji **medgeneracijski center**, ki ponuja poleg oskrbovanih stanovanj prostore za delovanje vrtca in glasbene šole. Lokalni medgeneracijski centri nastajajo tudi v manjših krajih, kot na primer v Gabrovki.

V vseh občinah se izvaja dejavnost **pomoči na domu** s strani različnih izvajalcev (Commet, Pristan, Taurus, Dom Tisje, Zavod Pristan, Dom počitka Mengeš). Na področju pomoči starejšim delujejo **informacijske točke za starejše** v Kamniku (Zavod Orel), Litiji, Šmartnem pri Litiji in Lukovici, kjer so vzpostavljene mreže prostovoljcev s sistemom pomoči starejšim v lokalnem okolju. V vseh občinah delujejo tudi **prostovoljci**, ki so na voljo starejšim pri prevozu k zdravniku in drugih opravilih (Sopotnik, Prostofer). Med mlajšimi invalidnimi osebami je v porastu uporaba **osebne asistenc**, ki jo ponuja več zavodov na območju LAS.

Število ljudi, ki so **odvisni od socialne denarne pomoči**, na območju LAS zelo niha in je odvisno od stopnje brezposelnosti. Ker je stopnja trenutno precej nizka, je tudi prejemnikov teh dodatkov manj. V času pandemije covid-19 je bilo prejemnikov veliko več, zdaj pa stopnja spet upada. Neformalne izkušnje kažejo, da statistični podatki pogosto ne odražajo dejanskega stanja, saj je na območju LAS precej ljudi, ki se komaj preživljajo s svojim nizkim dohodkom, a ne zaprosijo za pomoč. Je pa takšnih ljudi manj kot v kakšnih drugih delih Slovenije (vir: CSD Litija).

3.6.4 Nevladne organizacije

Na območju LAS je bilo v letu 2021 registriranih 681 nevladnih organizacij. Od tega 605 (88,84%) društev, 71 (10,43%) zasebnih zavodov in 5 (0,73%) ustanov. Glede na podatke po letih lahko ugotovimo trend postopne rasti števila NVO. Na območju LAS delujeta **dve regijski stičišči za nevladne organizacije**. Consulta.si – Regionalni center NVO deluje na območju Zasavske regije in nudi podporno okolje nevladnim organizacijam iz občine Litija, Stičišče Središče pa deluje v Osrednjeslovenski regiji in pokriva preostanek območja LAS.

Skupaj so v letu 2021 društva ustvarila **prihodke** v višini 12,59 mio €, zasebni zavodi 2,26 mio € in ustanove 7.238 €. Kljub številčnosti in pestrosti sektorja je ta po podatkih še vedno podhranjen. Le 6 % (38) nevladnih organizacij je zaposlovalo skupaj 79 oseb. Največ NVO z zaposlenimi je v občini Kamnik (18), sledita občini Litija (7) in Šmartno pri Litiji (5). Delovanje nevladnih organizacij tako sloni na prostovoljskem udejstvovanju članov, kjer po podatkih iz vpisnika prostovoljskih organizacij med prostovoljci prevladujejo ženske (60 %) in starejši nad 30 let. Organizacije se srečujejo s pomanjkanjem podmladka in potrebo po vključevanju in spodbujanju prostovoljstva med mladimi. Prav tako ima več kot polovica organizacij (54 %) le do 5.000 € prometa na leto in kaže na skromen obseg delovanja več kot polovice nevladnih organizacij na območju LAS (vir: Consulta).

Tabela 21: Število NVO glede na vrsto, št. zaposlenih in ustvarjene prihodke (AJPES, 2021)

Občina	Zasebni zavodi	Ustanove /fundacije	Društva	Št. zaposlenih v NVO	Št. NVO z zaposlenimi	Prihodki v NVO v €
Dol pri Ljubljani	6	0	49	10	3	1.222.248,00
Kamnik	39	3	253	26	18	7.413.841,00
Litija	9	2	148	11	7	2.482.952,00
Lukovica	7	0	65	19	4	2.161.431,00
Moravče	4	0	47	2	1	465.506,00
Šmartno pri Litiji	6	0	43	12	5	1.109.203,00
SKUPAJ	71	5	605	80	38	14.855.181,00

Po podatkih Consulte - Regionalnega centra NVO največji delež društev na območju LAS predstavljajo društva s področja športa in rekreacije (35%) ter kulturna in umetniška društva (17%). Sledijo jim društva za pomoč ljudem (14%), društva za varovanje okolja (9%) in društva za razvoj kraja (9%). Nevladne organizacije so pomembne nosilke razvoja in življenja na lokalni ravni, vendar se ves čas soočajo s težavami pri zagotavljanju finančnih sredstev za osnovno delovanje ter za krepitev njihovega razvoja, funkcionalnih znanj in profesionalizacije.

4. Analiza razvojnih potreb in potenciala območja LAS, vključno z analizo prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti

4.1 SWOT analiza

Predstavljena analiza omogoča celovit pregled stanja na območju LAS Srce Slovenije. Ključne prednosti, pomanjkljivosti, priložnosti in nevarnosti, ki zaznamujejo območje LAS Srce Slovenije, so bile zbrane na podlagi analitičnih podatkov in aktivnega sodelovanja lokalnih prebivalcev, in nakazujejo na potencialne našega razvoja.

Prednosti

Odlična geostrateška lega na obrobju Ljubljane in v središču Slovenije

Dostopnost, prehodnost in povezljivost območja (železnica, regionalne ceste, avtocesta, daljinska kolesarska pot)

Dokaj ugoden koeficient razvitosti občin

Pozitiven prirast podjetij in povpraševanje po kadrih

Delovno aktivno prebivalstvo narašča, skoraj polovica z višjo in visokošolsko izobrazbo

Delujoče podporno okolje za razvoj podjetništva (npr. KIKštarter, SPOT, OOOZ ...)

Veliko samozaposlenih oseb

Upadanje stopnje brezposelnosti

Posamezne dobre prakse s področja inovativnosti

Tradicija usposabljanja mladih s področja inovativnosti in podjetništva

Delujoča mreža turističnih ponudnikov Srca Slovenije

Prepoznana skupna znamka Srce Slovenije, zlasti na področju turističnega povezovanja

Vzpostavljeni standardi kakovosti za turistične programe, prehranske in rokodelske izdelke Srca Slovenije

Interes prebivalcev po povezovanju v znamko Srce Slovenije, vse boljše razumevanje priložnosti, ki jih nudi

Uveljavljeni turistični produkti, ki izhajajo iz lokalnih potencialov (npr. Terme Snovik, Velika planina, grad Bogenšperk, Rudnik Sitarjevec Litija, Pustolovski park Geoss ...)

Veliko število raznolikih in uveljavljenih prireditev

Pomanjkljivosti

Prometna obremenjenost cest proti Ljubljani

Slabše stanje vaških in hribovskih cest, nedostopnost odmaknjenih vasi in turističnih točk, zlasti ob koncu tedna (pomanjkanje rešitev javnega transporta)

Precejšnje razlike v razvitosti posameznih občin

Manko podjetniške kulture, inovativnosti in kreativnosti v podjetništvu, premalo delovnih mest z dodano vrednostjo

Pomanjkanje delovnih mest glede na število delovno aktivnih prebivalcev in s tem povezane velike dnevne migracije

Manko kvalitetnih delovnih mest za mlade, beg možganov

Nestalnost delovanja podjetniškega podpornega okolja za mlade podjetnike

Odsotnost socialnega podjetništva

Primanjkljaj kadrov v določenih sektorjih in nezainteresiranost lokalnih prebivalcev za opravljanje slabše plačanih poklicev

Sorazmerno nizke povprečne plače in sorazmerno nizka kupna moč prebivalstva

Pomanjkanje ustreznih turistično-prenočitvenih kapacitet in kvalitetne gostinske ponudbe na precejšnjem delu območja

Nizka zasedenost turističnih kapacitet in kratka povprečna doba bivanja

Prepočasen in premalo ciljno naravnani razvoj turizma, razdrobljena in premalo razvita ponudba

Premalo povezovanja in sodelovanja med turističnimi ponudniki in z regijsko destinacijsko organizacijo

Veliko število turističnih ponudnikov in raznolikost njihovih razvojnih pobud

Posamezni močni oz. inovativni turistični ponudniki na območju (dobre prakse)

Narava zanimanje turistov za območje LAS

Dobro ohranjeno okolje z značilno podeželsko kulturno krajino, lepimi razgledi, vodnimi viri itd.

Veliko zelenih površin in gozdov

Območja posebne krajinske vrednosti (Natura 2000, krajinski parki), številne naravne vrednote

Razgiban teren za pohodništvo in kolesarjenje, bogata športna infrastruktura

Bogati snovna in nesnovna kulturna dediščina

Obstoj tradicionalnih in rokodelskih znanj, delujoča Mreža rokodelcev Srca Slovenije

Ohranjena vaška, trška in mestna jedra

Avtentičnost območja, prisotnost lokalne identitete med prebivalci

Agrarni značaj območja z obdelovalnimi površinami, travniki in pašniki ter številnimi kmetijskimi gospodarstvi

Podporno okolje za kratke dobavne verige s hrano

Različne tržne priložnosti za ponudnike lokalno pridelane hrane (sodelovanje z zadrugo, lokalne tržnice ...)

Pozitivna rast števila prebivalstva, trend priseljevanja

Dokaj ugodna starostna struktura prebivalstva – sorazmerno veliko mladih oz. podpovprečen indeks staranja

Sinergija tradicije (avtohtono prebivalstvo) in sodobnosti (priseljenci)

Manjše krajevne oz. vaške skupnosti, v katerih se ljudje dobro poznajo in pogosto lažje sodelujejo

Človeški potencial - strokovna, podjetniška in tradicionalna znanja na območju, delavnost prebivalcev in želja po rasti in boljši kvaliteti življenja

Pester socialni kapital s številnimi aktivnimi društvi, razvitim prostovoljstvom in dobrim sodelovanjem med društvi

Turistična infrastruktura ni ustrezno organizirana in označena

Manko prepoznavnosti in premalo učinkovita promocija turističnih produktov in območja

Neizkoriščenost danosti naravnega okolja (npr. reke, gozdovi) za rekreacijo in turizem ter specifična doživetja

Območja Natura 2000 in druga območja posebne krajinske vrednosti so med prebivalci premalo prepoznana in izkoriščena kot razvojna priložnost

Veliko razpadajočih objektov kulturne dediščine in nepremišljeni posegi v kulturno krajino

Pomanjkanje urejenih rekreacijskih površin za lokalne prebivalcev (npr. pešpoti, kolesarske poti ...)

Pomanjkljiva mreža izposojevalnih postaj za e-kolesa in e-polnilnic

Preveč intenzivno kmetijstvo (uporaba fitofarmaceutskih sredstev)

Premalo registriranih dejavnosti na kmetijah, malo pobud za dodatne dejavnosti na kmetijah

Majhen delež kmetijskih gospodarstev proizvaja tržne viške

Pomanjkanje prepoznavnosti lokalne ponudbe hrane in prodajnih prostorov za nakup živil s strani lokalnih potrošnikov (tržnice, police v trgovinah ...)

Slabo zasledovanje potreb trga s strani pridelovalcev kmetijskih pridelkov – neusklajenost s tržnim povpraševanjem, nizka stopnja prilagodljivosti

Doseganje konkurenčnih cen pri prodaji lokalnih proizvodov v sistemu lokalne samooskrbe

Izzivi staranja prebivalstva, manko storitev sodobnih storitev na podeželju

Trend centralizacije in upad osnovnih storitev na podeželju

Nizka stopnja vključevanja lokalnih prebivalcev v neformalne izobraževalne vsebine, pomanjkanje tovrstnih vsebin

Slaba podoba posameznih krajevnih središč, trgov in mest, neurejene brežine rek, zanemarjanje vodnih virov

Velika angažiranost lokalnih prebivalcev, tudi mladih in tistih s specialnimi znanji

Posamezne dobre prakse s področja medgeneracijskega sodelovanja in storitev za starejše

Raznolike podporne razvojne strukture z bogatimi referencami za pridobivanje razvojnih sredstev, mreženje in povezovanje

Vzpostavljeno medsektorsko sodelovanje med različnimi nosilci razvoja v lokalni skupnosti, dobre izkušnje dosedanjega sodelovanja

Preko mednarodnih projektov oblikovani pilotni modeli novih storitev in usposobljeni kadri za podporo njihovi implementaciji

Številne mednarodne povezave, tradicija sodelovanja in povezovanja v evropskem okolju

Številni uspešno izvedeni projekti iz prejšnjih dveh obdobj delovanja LAS

Posluh posameznih lokalnih skupnosti za razvojne pobude posameznikov

Bogate izkušnje pri izvajanju programa LEADER/CLLD, dostopnost in tesno povezovanje LAS z lokalnim okoljem

Priložnosti

Boljši izkoristek bližine Ljubljane (ustvarjanje priložnosti za investiranje podjetij na obrobje mesta, preusmeritev turističnih tokov, oskrba z lokalno pridelano hrano itd.)

Ruralni značaj naselij, ki predstavlja privlačno alternativo večjim urbanim središčem

Ohranjanje delovnih mest in razvoj novih v različnih sektorjih, ki podpirajo lokalno gospodarstvo

Spodbujanje zelenih delovnih mest in okoljskih trajnostnih rešitev

Učinkovitejša izraba gozdov in uporaba lesa za gospodarski namen

Opolnomočiti mlade za vstop na trg delovne sile in pri tem izkoristiti znanje, ki obstaja v lokalnih uspešnih podjetjih (mentorstvo)

Učinkovitejše povezovanje med izobraževalnim sektorjem, trgov del in gospodarstvom

Nezadostna pokritost območja z IT infrastrukturo, manko vključevanja digitalnih rešitev v storitvene dejavnosti

Pomanjkanje javno dostopnih prostorov za razvoj dejavnosti za različne skupine prebivalcev (mladi, podjetniki, starejši ...)

Nedostopnost obstoječe infrastrukture in ponudbe za invalide (gibalno ovirane ipd.)

Slaba informiranost prebivalcev in njihova nezainteresiranost za aktivno vključevanje v lokalno okolje, društva, dogodke (še zlasti mladi in priseljenci)

Pomanjkanje celostne in dolgoročne vizije razvoja na ravni lokalnih skupnosti, premalo trajnostno zasnovanih vsebin

Slabo sodelovanje in nerazumevanje pristojnih javnih inštitucij za potrebe deležnikov na terenu, zapleteni birokratski postopki in predolgi roki za reševanje zadev

Upravičenci ne promovirajo svojih projektov oz. ne izkazujejo zadostnega ponosa ob uspešni pridobitvi evropskih sredstev

Nevarnosti

Prevelika odvisnost od Ljubljane (koriščenje storitev v mestu namesto koriščenja storitev lokalnih podjetnikov na območju LAS)

Visoka obremenjenost posameznih cestnih odsekov, pomanjkljiva prometna infrastruktura (manko pločnikov, kolesarskih poti) in prometna ogroženost pešcev in kolesarjev

Nadaljevanje trenda suburbanizacije (pritiski na okolje in prostor, izguba kmetijskih zemljišč, dražja infrastruktura, vključno s stanovanji, itd.)

Nenačrtovani urbanistični posegi v kulturno krajino

Neugodne gospodarske razmere, nižanje življenjskega standarda in kupne moči prebivalstva

Gospodarske razmere, ki znižujejo vlaganja v znanje, raziskave in razvoj

Delovna mesta v socialnih podjetjih in NVO

Spodbujanje inovativnosti v gospodarstvu, kmetijstvu, NVO, turizmu, javnem sektorju ...

Promocija podjetništva, inovativnosti in prenosa dobrih praks (konference, srečanja ...)

Razvoj novih storitev in vsebin za prebivalce in odpiranje novih tržnih poti v lokalnem okolju

Razvoj in povezovanje podjetniške podporne infrastrukture (skupni poslovni ali projektni prostori, podjetniški pospeševalniki, obrtne cone, SPOT točke ...)

Turizem kot rastoča gospodarska panoga, izgradnja povezane zelene destinacije z avtentičnimi butičnimi zgodbami in doživljajskim turizmom

Razvoj, nadgradnja in promocija turističnih programov in produktov z vključevanjem danosti območja (gozdovi, vodni viri, reke, gradovi, arheološka najdišča, čebelarstvo, rokodelstvo ...)

Povezovanje in promocija turistične ponudbe Srca Slovenije preko obstoječih in novih turističnih informacijskih točk, krepitev informiranja o turistični ponudbi

Podpora manjšim naložbam v turistične kapacitete (postajališča za avtodome, glamping, mobilne hiške, kampi ...)

Implementacija skupne in lokalnih znamk kakovosti za uspešnejši prodor na trgu

Razvoj gastronomske ponudbe

Povezovanje turizma s kulturnimi in kreativnimi industrijami

Izobraževanja za turistične ponudnike

Razvoj rekreacijskih površin za lokalne prebivalce in turiste (kolesarske, pohodniške poti, razgledni stolpi ...)

Spodbujanje trajnostne mobilnosti, zlasti za dostop do javnega prevoza in za turistične namene, nove kolesarske poti

Ureditev otroških igrišč, športne infrastrukture in drugih skupnostih prostorov za prebivalce

Širitev mreže lokalne samooskrbe (dobava javnim institucijam, lokalne tržnice, prodajne police ...), razvoj lokalnih trgov za kmetijske proizvode in pridelke, uvedba inovativnih rešitev

Premalo priložnosti za zunanje investitorje in za javno-zasebna partnerstva

Nerazumevanje pomena inovativnosti za razvoj lokalne skupnosti

Zaposlovanje delovno aktivnih prebivalcev izven območja – spalna naselja, še večje dnevne migracije, obremenjenost okolja

Razvoj novih delovnih mest ni dovolj ciljno usmerjen, prilagojen potrebam okolja in lokalnih prebivalcev

Pasivnost turističnih ponudnikov, pomanjkanje interesa po nadgradnji znanj in sledenju trendom

Premalo managerskih znanj za zagotavljanje uspešnega in učinkovitega delovanja novih produktov in storitev

Degradacija okolja (npr. gradnja hidroelektrarn na Savi) in izgubljanje lokalne identitete

Onesnaževanje narave (divja odlagališča)

Potreba po ureditvi poplavnih območij

Vse večja poraba električne energije in na drugi strani nezadovoljiva infrastruktura (npr. za priklope sončnih elektrarn)

Intenzivne klimatske spremembe in odvisnost od vremenskih pojavov (pri pridelkih)

Naravne katastrofe, podnebne spremembe

Močna globalna konkurenca

Preveliko zanašanje na pomoč države

Še večja razpršenost lastništva gozdov, premalo podjetniško usmerjenih kmetovalcev

Omejujoča zakonodaja s področja javnega naročanja lokalne hrane

Uporaba fitofarmaceutvskih sredstev na ranljivih območjih, bogatih z vodnimi viri

Nevarnost lastninjenja naravnih vodnih virov in slabo upravljanje z njimi

Odsotnost razvoja novih vsebin, posledično odseljevanje prebivalcev v večja središča, tudi izven LAS

Ukinitev osnovnih storitev v manjših vaseh, npr. trgovin, pošte, bankomatov, gostinskih lokalov idr.

Širjenje zavedanja o lokalni samooskrbi s hrano med prebivalci

Nadgradnja kratkih dobavnih verig z lokalno in ekološko pridelanimi živili

Spodbujanje sonaravnega (zlasti ekološkega) kmetijstva, tudi z vidika večanja lokalne samooskrbe

Razvoj novih storitev na kmetijah (npr. odprta učna okolja, medgeneracijski centri ...)

Registracije novih dopolnilnih dejavnosti na kmetijskih gospodarstvih, diverzifikacija dejavnosti

Ozaveščanje o pomenu ohranjanja kulturne dediščine, tudi nesnovne (npr. rokodelstva)

Vključevanje interpretacije naravne in dediščinske pestrosti območja v društveno dejavnost, izobraževanje, turizem ...

Obnova zapuščenih starih objektov na podeželju za druženje, medgeneracijski prenos znanja, turistične namene itd.

Vpeljava okolju prijaznih rešitev za obnovljive vire energije, ravnanje z odpadki ipd.

Spodbujanje spreminjanja življenjskih navad in prioritet ljudi, s ciljem krepitve njihove aktivnosti in pripadnosti skupnosti

Vključevanje ranljivih skupin prebivalstva (mladi, starejši, brezposelni, invalidi ...)

Spodbujanje vseživljenjskega učenja, aktivnega staranja in zdravega življenjskega sloga pri vseh generacijah ljudi

Nove storitve na področju socialnega varstva in medgeneracijskega sodelovanja

Uvedba koncepta pametnih vasi v podeželska jedra, izboljšanje dostopa do IT in uporaba na različnih področjih delovanja (turizem, javne storitve, delo s starejšimi ...)

Vključevanje nevladnega sektorja pri izvajanju javnih storitev, spodbujanje prostovoljstva

Opolnomočenje deležnikov za projektno organiziranje, spodbujanje javno-zasebnih partnerstev

Nadgradnja obstoječih projektov in partnerstev, prenos in uveljavljanje inovativnih dobrih praks iz drugih evropskih regij na območje LAS

Stagniranje storitev - število prebivalstva se večja, kapacitete ostajajo enake (zdravstveni dom, vrtci, šole, ceste, vodovod)

Privatizacija objektov, npr. v starih mestnih / trških jedrih

Pomanjkanje preventivnih programov za izboljšanje zdravja in za vključevanje ranljivih ciljnih skupin, zlasti različno oviranih ljudi

Nizka ozaveščenost in zaupanje za uspeh delovanja javno-zasebnih partnerstev

Pasivnost in nezainteresiranost mladih, starejših, priseljencev in drugih prebivalcev za aktivno delovanje znotraj lokalnih skupnosti

Trend staranja prebivalstva, odseljevanje mladih in beg možganov (v mesta, tujino)

Ni vzpostavljenega sistema prenosa znanj iz starejših na mlajše generacije (npr. vedenje o naravi, pridelavi hrane, rokodelstvu ...)

Nastajanje »spalnih« naselij

Premajhna informiranost ranljivih ciljnih skupin o priložnostih za vključevanje

Odsotnost dolgoročne vizije razvoja posameznih lokalnih skupnosti, pasivnost lokalnih akterjev

Zapiranje lokalnih skupnosti v meje občin, nenaklonjenost sodelovanju in povezovanju

Pomanjkanje pozornosti lokalnih skupnosti za potrebe lokalnih prebivalcev in pomanjkljivo sodelovanje na lokalni ravni

Zapleteni birokratski postopki in predolgi roki za reševanje zadev

Zmanjševanje finančnih podpornih sredstev zaradi kazalnikov visoke razvitosti v regiji in gospodarske krize

Zakonodajne spremembe in politična spremenljivost prioritete

Neznanje za pripravo uspešnih projektov, odlične ideje ostajajo nerealizirane

4.2 Potrebe in potencial območja

Na podlagi temeljitih analiz in širokega vključevanja lokalnega prebivalstva smo pripravili celovit pregled potreb in potencialov območja LAS Srce Slovenije, ki služi kot temelj za nadaljnje oblikovanje Strategije lokalnega razvoja. Potrebe območja se nanašajo na obstoječe pomanjkljivosti, izzive in probleme, s katerimi se sooča lokalna skupnost. Iz tega izhaja potencial območja, to so različne možnosti, ki jih je mogoče izkoristiti za lokalni razvoj.

Potreba

Na območju LAS se soočamo z omejenimi zaposlitvenimi možnostmi za lokalno prebivalstvo, kar vodi v migracijo ljudi izven njihove občine, zlasti proti Ljubljani. Iz tega izhaja **potreba po spodbujanju podjetništva, ustvarjanju novih delovnih mest z višjo dodano vrednostjo ter ohranjanju obstoječih delovnih mest.** Pomembno je ustvarjati tudi ugodne pogoje za razvoj podporne infrastrukture, ki bo pritegnila na območje tudi investitorje od drugod.

Brezposelnost je med ranljivimi ciljnim skupinami prebivalstva (mladi, invalidi, starejši – zlasti ženske) precej velika, kar predstavlja pomembno socialno in gospodarsko vprašanje. Vse te skupine prebivalcev se težje vključujejo na trg dela in imajo omejene možnosti za pridobivanje delovnih izkušenj. Prisotna je **potreba po opolnomočenju ranljivih skupin prebivalstva za ustrezno izbiro poklica in uspešno vključitev na trg dela.**

Zaznati je višek slabše plačanih delovnih mest, na katerih je težko zadržati kadre, kar spravlja številna podjetja v neugodno situacijo. To nakazuje na **potrebo po izboljšanju kakovosti delovnih mest in ustvarjanju bolj privlačnega in motivacijskega delovnega okolja** za ohranjanje kadrov.

Zaradi številnih negativnih vpliv na okolje se moramo na območju LAS kot skupnost zavezati k trajnostno naravnanim praksam. Iz tega izhaja **potreba po spodbujanju trajnostne rabe energije in drugih naravnih virov (voda, les, zemlja), razvoju krožnega in biogospodarstva, zmanjševanju potrošnje in povečanju stopnje recikliranja.**

Prirast podjetij na območju je pozitiven. Za izboljšanje poslovnega uspeha in učinkovitejši nastop na trgu obstaja **potreba po povezovanju podjetnikov** na območju LAS. Podjetniki se

Potencial območja

Za gospodarski razvoj je ključno **ustvarjanje ugodnega poslovnega okolja**, ki privlači podjetja in investitorje. S spodbujanjem lokalnega podjetništva, ki temelji na lokalnih virih in tradiciji, lahko podjetniki razvijejo inovativne poslovne ideje ter ustvarijo nova delovna mesta z višjo dodano vrednostjo. Potencial ima tudi razvoj specializiranih storitev, ki podpirajo rast in inovacije podjetij in tudi ustvarjanje poslovnih con.

Priložnost je v **spodbujanju podjetništva med mladimi** skozi vzpostavljeno mentorstvo in programe za mlade podjetnike, razvoj izobraževalnih programov, ki so usmerjeni v prihodnje potrebe trga dela, in razvoj podporne podjetniške infrastrukture, kot so mladinski centri in podjetniški pospeševalniki, ki spodbujajo k razvoju sodobnih storitev. Odgovor na družbene izzive ranljivih skupin prebivalstva, kot so invalidi, starejši in ženske, je lahko tudi **socialno podjetništvo.**

Priložnost se kaže v **razvoju kakovostnih zaposlitvenih možnosti**, ki vključujejo boljše plačilo, možnost napredovanja, izobraževanje in usposabljanje za izboljšanje delovnih pogojev. Priložnost predstavlja tudi iskanje inovativnih načinov približevanja podjetij lokalnim prebivalcem (karierni sejmi, spoznavanje poklica od blizu itd.).

Prehod na trajnostne prakse v energetiki, krožnem gospodarstvu in biogospodarstvu odpira nove gospodarske priložnosti. Investicije v obnovljive vire energije, energetska učinkovitost, recikliranje in ponovno uporabo materialov ter razvoj trajnostnih praks prinašajo **priložnost za nova delovna mesta, spodbujajo lokalno podjetništvo in krepijo gospodarsko rast** na območju LAS.

Priložnost je v **spodbujanju sodelovanja med uspešnimi večjimi podjetji in manjšimi lokalnimi podjetniki** na področju izmenjave znanj, vzpostavitve poslovnih mrež,

soočajo z različnimi izzivi, pri katerih si lahko pomagajo med seboj z izmenjavo znanja, izkušenj in virov.

Število turistov se v Sloveniji in Ljubljani, ki se nahaja v neposredni bližini območja LAS, hitro povečuje. Iz manjka delovnih mest na območju LAS in potencialov, ki obstajajo v tukajšnjem okolju in ljudeh, izhaja **potreba po razvoju specifične turistične ponudbe**, ki bo privabila in zadovoljila turiste.

Turistična ponudba na območju LAS je precej razpršena, nepovezana in pogosto ne dosega standardov, katerim sledita regija in država na nacionalni ravni. Iz navedene situacije izhaja **potreba po bolj usklajeni, povezani in kakovostni turistični ponudbi** na območju LAS in njeni učinkovitejši promociji in trženju.

Na območju LAS je premalo prenočitvenih kapacitet, obstoječe pogosto niso zapolnjene. Iz tega izhajata **potreba po naložbah v nove prenočitvene kapacitete**, ki bodo zadovoljile sodobnega turista, tudi tistega z različnimi oviranostmi, in **potreba po učinkovitejši promociji obstoječih kapacitet**.

Prostor, kjer se lokalni prebivalci počutijo dobro, je privlačnejši tudi za turiste, ki iščejo prijetna in urejena okolja in pristne stike z domačini. Iz navedenega izhaja **potreba po ustvarjanju prijetnega in kakovostnega življenjskega okolja za lokalno prebivalstvo**.

Na območju LAS je veliko kmetijskih površin, število kmetijskih gospodarstev pa upada. Iz tega izhaja **potreba po spodbujanju sonaravnega kmetijstva**, uvajanju novih tehnologij, izboljšanju kmetijskih praks ter dvigu kakovosti in konkurenčnosti kmetijstva. Iz tega izhaja tudi **potreba po dodatnih dejavnostih na kmetijah**, ne nujno neposredno povezanih s kmetijstvom, ki so zanimive tudi za mlade prevzemnike.

pridobivanja finančnih virov ter skupnega nastopa na trgu. Pri tem imajo lahko pomembno vlogo tudi inštitucije, ki predstavljajo podporno okolje za podjetnike.

Potencial za razvoj turistične ponudbe predstavlja **butični in razpršeni turizem, ki temelji na lokalnih danostih LAS**. Turistična ponudba lahko vključuje naravne danosti, kulturno dediščino, kulinariko, kulturne in športne prireditve in turizem, zlasti na kmetijah.

Privlačna in kakovostna turistična ponudba na območju LAS se lahko ustvari s **sodelovanjem med ponudniki, z izobraževanji za dvig standarda kakovosti ponudbe, oblikovanjem unikatnih, podjetniško zasnovanih doživetij, s certifikati kakovosti, z uporabo digitalnih orodij** itd. Pomembno je ustvarjanje povezav z regionalno in nacionalno turistično ponudbo, tako v fazi razvoja, promocije in trženja.

Razvojni potencial predstavlja **podporo investicijam v dodatne prenočitvene zmogljivosti**, ki bodo ustrezale potrebam sodobnih turistov, vključno tistih s posebnimi potrebami, kot so invalidi. Posebna priložnost je razvoj turističnih nastanitev z dodano vrednostjo, kot so parkirišča za avtodome, glamping, mobilne hiške in druge alternativne oblike nastanitev. Priložnost je tudi v izboljšanju **promocije obstoječih zmogljivosti** na ravni destinacije.

Za dobro počutje lokalnih prebivalcev so pomembne **naložbe v sprehajalne in kolesarske poti, športne in kulturne objekte ter v drugo infrastrukturo**, ki omogoča kvalitetno preživljanje prostega časa. Pomembna sta tudi **vključevanje lokalne kulture in tradicije ter okoljska naravnost** s skrbjo za naravo in čisto okolje.

Priložnost predstavljajo **inovativne kmetijske prakse** za boljšo produktivnost, **diverzifikacija kmetijskih dejavnosti** (npr. turizem na kmetijah, predelava in prodaja lokalnih pridelkov, čebelarstvo, jahanje, terapevtske kmetije ...), **vzpostavitev lokalnih dobavnih verig hrane** ipd.

Kmetijstvo na območju LAS je preveč intenzivno, uporaba fitofarmaceutskih sredstev ima negativen vpliv na okolje, živali, ljudi in kakovost hrane. Iz tega izhaja **potreba po spodbujanju sonaravnih kmetijskih praks.**

Lokalni prebivalci so vse bolj osveščeni o prednostih uživanja lokalno pridelane in sezonske hrane, vendar je ta še vedno slabše dostopna. Iz tega izhaja **potreba po povezovanju kmetov in vzpostavitvi oz. nadgradnji kratkih dobavnih verig s hrano na območju LAS**, ki omogoča tudi prodajo sezonskih viškov hrane in skupno promocijo.

Srce Slovenije ima značilno podeželsko kulturno krajino, veliko zelenih površin, dostopne gozdove, lepe razglede, potoke in reke, številne pitne vodne vire in druge prednosti, zaradi katerih je pristno in posebno. Iz tega izhaja **potreba po ohranitvi narave in kulturne krajine in osveščanju prebivalcev** o pomembnosti teh ukrepov za prihodnji razvoj območja.

Območje LAS ima velik delež območij Natura 2000 s pestro biotsko raznovrstnostjo, ki jih lokalni prebivalci pogosto ne poznajo, niti se ne zavedajo njihove vrednosti. Enako velja za druge naravne vrednote, gozdove, naravne habitate itd. Iz tega dejstva izhaja **potreba po aktivnem vključevanju naravovarstvenih vsebin v družbeno življenje.**

Na območju LAS se nahaja veliko število naselij in drugih območij, ki niso dovolj urejena. Iz tega izhaja **potreba po ureditvi mestnih, trških in vaških središč.** Obstaja tudi manko vsebin, ki bi omogočila participacijo, povezovanje in sodelovanje lokalnih prebivalcev.

Območje LAS se sooča s hitrim izginjanjem tako snovne kot nesnovne kulturne dediščine. Številni objekti so že bili porušeni, medtem ko izginjajo tudi tradicionalne navade, veščine in rokodelske

Sonaravno kmetijstvo prinaša **priložnost za prehod v ekološko pridelavo hrane**, ki vključuje uporabo okolju prijaznih metod, racionalno rabo naravnih virov ipd. To povečuje prepoznavnost in vrednost lokalnih pridelkov ter privablja potrošnike, ki cenijo trajnostno pridelano hrano.

Potreba ponuja **priložnost za sodelovanje med kmetijskimi gospodarstvi v skupnem iskanju novih tržnih priložnosti**, kot so skupna blagovna znamka, lokalne tržnice, sodelovanje z lokalnimi trgovinami, spletne platforme za prodajo, dobava pridelkov v lokalne organizacije in do končnih potrošnikov neposredno ali preko zadrug itd. Iz povezovanja ponudnikov izhaja tudi **priložnost po izmenjavi znanja in izkušenj glede prilagoditev trgu.**

Ohranjenost narave in kulturne krajine pomenita **priložnost za razvoj turizma**, kar spodbuja **razvoj lokalnega gospodarstva.** To je tudi priložnost za **sodelovanje med različnimi lokalnimi akterji in krepitev lokalne skupnosti.** Osveščeni prebivalci lahko postanejo ambasadorji in zagovorniki teh prizadevanj, kar pripomore k večji učinkovitosti in uspehu projektov.

Priložnosti, ki so povezane s prepoznavanjem in promocijo območij Natura 2000 in drugih naravnih danosti, spodbujajo **osveščanje lokalnih prebivalcev in drugih obiskovalcev o teh vsebinah, razvoj eko turizma, vključevanje lokalnih prebivalcev, NVO sektorja, podjetij in drugih akterjev v aktivno upravljanje s temi območji, podporno infrastrukturo** itd.

Urejena mestna, trška in vaška jedra s podpornimi storitvami omogočajo več **možnosti za kvalitetno preživljanje časa lokalnih prebivalcev**, obenem pa privabljajo tudi turiste. To je priložnost za **spodbujanje lokalnega gospodarstva ter ohranjanje kulturne dediščine in identitete posameznih krajev.** Vsebine spodbujajo **aktivno udeležbo prebivalcev**, njihovo sodelovanje, dogodke itd.

Ohranjanje kulturne dediščine območja LAS **omogoča razvoj turizma** in avtentičnih turističnih programov. Obnova objektov kulturne dediščine prispeva k **oživitvi lokalnih skupnosti, spodbujanju lokalnega gospodarstva in ustvarjanju novih**

panoge. To ustvarja **potrebo po ohranjanju kulturne dediščine** pred izgubo.

Na območju LAS obstaja manko ustrezne infrastrukture, ki bi podpirala trajnostne oblike mobilnosti. Navade prebivalcev še vedno temeljijo na uporabi avtomobilov, novim trendom niso prilagojene niti vse lokalne politike. Ker obstoječi modeli na dolgi rok niso vzdržni, obstaja **potreba po uvajanju in nadgradnji konceptov trajnostne mobilnosti, spodbujanju pešačenja, kolesarjenja, uporabe javnega prevoza** in drugih ukrepov, ki znižujejo negativne vplive na naravno okolje in kulturno dediščino.

Kljub temu, da je na območju LAS dokaj ugodna starostna struktura, se prebivalstvo vseeno stara, mlajši pa se pogosto umikajo v večja urbana središča. Zmanjšanje števila prebivalcev v bolj odmaknjenih in razpršenih vaseh pomeni manjše povpraševanje po storitvah in posledično ukinitvev določenih storitev. Iz tega izhaja **potreba po vzpostavitvi oz. ohranjanju osnovnih storitev na podeželju**.

V sodobni družbi je uporaba IT tehnologij vodilo razvoja, na območju LAS pa je še vedno veliko sivih con brez IT in prebivalcev, ki se teh tehnologij ne poslužujejo, zaradi česar so razvojno prikrajšani. Iz tega izhaja **potreba po večji uporabi sodobnih IT tehnologij** med prebivalci, še zlasti med tistimi, ki imajo omejene možnosti mobilnosti (starejši, invalidi ...).

V nekaterih lokalnih skupnostih območja LAS primanjkuje prostorov za dejavnosti različnih skupin prebivalcev (otroci, mladi, podjetniki, starejši ...) ali pa so ti neprilagojeni za uporabo vsem skupinam prebivalstva, tudi npr. starejšim in gibalno oviranim. Iz tega izhaja **potreba po ureditvi javno dostopnih prostorov za vse prebivalce**.

Na območju LAS se med lokalnimi prebivalci odpirajo številne neizkoriščene priložnosti za vseživljenjsko učenje. Zato se pojavlja **potreba po ozaveščanju in izobraževanju ljudi o pomembnosti aktivnega in zdravega življenjskega**

dejavnosti, kot so muzeji, galerije, rokodelske delavnice, turistične nastanitve, kulturne prireditve in festivali itd. To omogoča tudi **prenos znanja med generacijami**.

Uvajanje konceptov trajnostne mobilnosti prinaša na območje LAS priložnost za **izgradnjo ustrezne infrastrukture, ki podpira pešačenje, kolesarjenje in javni prevoz**. Omogoča tudi priložnost za **uvvedbo novih storitev**, kot so izposoja koles, souporaba vozil, e-vozila itd., tako za lokalne prebivalce kot turistične obiskovalce območja. Priložnost izhaja tudi iz izvajanja **projektov za promocijo in ozaveščanje o trajnostni mobilnosti**.

Razvoj projektov, ki izboljšujejo dostopnost do osnovnih storitev, je ključnega pomena za razvoj območja LAS. To so na primer **medgeneracijski centri in različni skupnostni prostori, organizirani prevozi za starejše, različni socialni programi**, ki izpolnjujejo potrebe starejših in drugih ranljivih skupin itd. Potreba prinaša tudi priložnost za razvoj **lokalnega podjetništva**.

Na področju uporabe IT tehnologij lahko na območju LAS **spodbujamo lokalne skupnosti**, da pristopijo k iskanju rešitev na tem področju, in konkretno pomagamo lokalnim prebivalcem, zlasti starejšim, z **digitalnim opismenjevanjem**, pri katerem lahko sodelujejo tudi mlajši prebivalci. Sodobne IT tehnologije omogočajo **vzpostavitev najrazličnejših digitalnih storitev in razvoj podjetništva**.

Iz potrebe po ureditvi dostopnih prostorov izhaja priložnost za **prilaganje obstoječih javnih prostorov** (npr. parki, trgi, kulturni domovi, sprehajalne poti, igrišča ...) tako, da postanejo bolj uporabni in vključujoči za vse skupine prebivalcev. Priložnost je tudi v ustvarjanju **novih večnamenskih prostorov** za različne skupine prebivalcev.

Neformalne načine učenja lahko predstavljajo **odprta učna okolja na kmetijah, v gozdu ali v drugih neklasičnih podeželskih okoljih**. Priložnost je tudi v organizaciji različnih **delavnic, usposabljanj in dogodkov z**

sloga, povezanosti z naravo, ohranjanju tradicij ter drugih relevantnih temah.

Med prebivalci LAS je zaznati slabo medsebojno informiranost, na splošno se še zlasti mladi in priseljenci slabo vključujejo v lokalno okolje, društvene dejavnosti in dogodke, ki jih organizirajo različni akterji v lokalni skupnosti. Iz tega izhaja **potreba po boljši medsebojni komunikaciji in iskanju novih načinov vključevanja prebivalcev v lokalno skupnost.**

Na območju LAS je veliko strokovno usposobljenih in zavzetih ljudi, ki delujejo samostojno ali v društvih, imajo inovativne razvojne ideje in so pripravljeni prispevati k pozitivnim spremembam v lokalni skupnosti. Kljub temu pogosto naletijo na pomanjkanje posluha in podpore s strani pristojnih inštitucij. Iz tega izhaja **potreba po vzpostavitvi bolj odprtega in vključujočega dialoga v lokalnih skupnostih in na splošno na območju LAS.**

Na območju LAS so organizacije aktivno vpete v različne evropske mreže in projekte, ki prinašajo nove inovativne prakse ter modele, primerne za implementacijo v lokalnem okolju. Iz tega izhaja **potreba po razvojno naravnani skupnosti, ki je odprta za sprejemanje in uporabo dobrih praks iz drugih okolij.**

izobraževalnimi vsebinami, v vključevanju lokalnih organizacij, kot so šole, društva, podjetja, in posameznikov v skupne projekte.

Z vzpostavitvijo **učinkovitih komunikacijskih kanalov** bi bil lahko pretok informacij med lokalnimi prebivalci boljši. Pomembno je iskati **nove načine vključevanja prebivalcev v lokalno skupnost**, ki upoštevajo njihove potrebe, interese in kulturno ozadje, kot na primer različne dogodke, neformalna izobraževanja, delavnice in priložnosti za prostovoljno delo, tudi v društvih.

Priložnost je v vzpostavitvi **medsektorskih partnerstev med javnimi inštitucijami, lokalnimi prebivalci, NVO in gospodarstvom.** Spodbujanje **participacije in sodelovanja v javnih razpravah, odločanju in celovitem razvojnem načrtovanju** bi okrepilo občutek pripadnosti in odgovornosti do skupnega razvoja, še zlasti v primeru realizacije konkretnih razvojnih pobud.

Iz zaznane potrebe izhajajo možnosti za **nove razvojne projekte, dogodke in mednarodne povezave**, s poudarkom na vključevanju lokalnih organizacij in prebivalcev. Območje LAS bi tako pridobilo novo znanje, inovativne modele delovanja inovativne in dostop do dodatnih evropskih sredstev. Priložnost se kaže tudi v **spodbujanju pilotnih projektov**, ki bi preizkušali inovativne pristope, prakse ter modele, prilagojene specifičnim lokalnim potrebam območja LAS.

5. Opis SLR, njenih ciljev in ukrepov, vključno z določitvijo mejnikov in ciljnih vrednosti kazalnikov

5.1 Opis ciljev in ukrepov SLR, vključno z določitvijo mejnikov in ciljnih vrednosti kazalnikov

5.1.1 Opredelitev glavnih ciljev

Sklad ESRR

Strategija lokalnega razvoja za Lokalno akcijsko skupino Srce Slovenije za programsko obdobje 2021–2027 je usklajena s Programom evropske kohezijske politike v obdobju 2021–2027 v Sloveniji in s svojimi ukrepi prispeva k **Specifičnemu cilju 9. 2.: Spodbujanje celostnega in vključujočega socialnega, gospodarskega in okoljskega lokalnega razvoja, kulture, naravne dediščine, trajnostnega turizma in varnosti na območjih, ki niso mestna območja.**

Pri tem sledimo naslednjim podciljem tako v urbanih skupnostih kot na podeželju LAS:

- spodbujanje trajnostnih, zelenih in družbeno odgovornih podjetniških idej in inovacij, ki temeljijo na lokalnih virih območja;
- razvoj trajnostnega (eko)turizma, ki ohranja in izkorišča danosti v okolju, kulturi in lokalni identiteti prebivalcev;
- zagotavljanje trajnostnega razvoja, ohranjanje naravne in kulturne dediščine;
- ustvarjanje in oživljanje skupnih javnih prostorov na območju LAS, ki spodbujajo druženje, kulturo, rekreacijo, zdrav način življenja in izmenjavo znanj med prebivalci;
- spodbujanje socialne vključenosti, sodelovanja in medgeneracijskega prenosa znanj, razvoj kompetenc prebivalcev in skrb za vse skupine prebivalcev, tudi za prikrajšane.

Sklad EKSRR

Strategija lokalnega razvoja za Lokalno akcijsko skupino Srce Slovenije za programsko obdobje 2021–2027 je usklajena s Strateškim načrtom skupne kmetijske politike 2023–2027 za Slovenijo in s svojimi ukrepi prispeva k **Specifičnemu cilju SC8: Spodbujanje zaposlovanja, rasti, enakosti spolov, vključno s participacijo žensk v kmetovanju, socialne vključenosti in lokalnega razvoja na podeželju, vključno s krožnim biogospodarstvom in trajnostnim gozdarstvom.**

Pri tem sledimo naslednjim podciljem:

- spodbujanje zaposlovanja in podjetništva, vključno z biogospodarstvom in trajnostno usmerjenim gozdarstvom;
- spodbujanje ekološkega in drugih načinov sonaravnega kmetovanja;
- spodbujanje okoljskih in podnebnih rešitev na podeželju;
- razvoj osnovnih storitev in manjše infrastrukture na podeželju za dvig kakovosti življenja lokalnih prebivalcev;
- spodbujanje socialne vključenosti vseh prebivalcev na območju LAS;
- razvoj in implementacija koncepta pametnih vasi v smislu uporabe naprednih tehnologij in digitalnih rešitev za izboljšanje kakovosti življenja in učinkovitosti storitev na podeželskih območjih.

5.1.2 Usklajenost s strateškimi programi

Navedeni cilji so usklajeni s **strateškimi programi na nacionalni ravni** (npr. Program evropske kohezijske politike v obdobju 2021–2027 v Sloveniji, Strateški načrt skupne kmetijske politike 2023–2027 za Slovenijo, Strategija »od vil do vilic« 2021, Dolgoročna vizija za podeželska območja EU do

leta 2040, Strategija dolgožive družbe 2017, Strategija EU za biotsko raznovrstnost do leta 2030, Listina Evropske unije o temeljnih pravicah 2021), **z razvojnimi programi na regionalni ravni** (npr. Regionalni razvojni program Ljubljanske urbane regije 2021–2027, Regionalni razvojni program Zasavske regije 2021–2027, Strategija razvoja turistične destinacije Ljubljana in Ljubljanske regije 2021–2027, Celostna prometna strategija Ljubljanske urbane regije 2018) in tudi **z razvojnimi programi na lokalnih občinskih ravneh** (npr. Strategija trajnostnega razvoja in trženja turizma v občini Kamnik 2023–2030, Razvojne usmeritve na področju turizma v občini Dol pri Ljubljani za obdobje 2021 do 2027, Strategija turizma občine Litija 2018–2025, Razvojne usmeritve za področje podjetništva v občini Dol pri Ljubljani 2022, Strategija razvoja na področju mladih v občini Kamnik za obdobje 2022–2026, Strategija za mlade občine Litija 2021–2025, Celostna prometna strategija občine Kamnik 2017, lokalni energetske koncepti občin).

5.1.3 Izbira kazalnikov

Ukrep (vpišite)	Kazalnik (izberite iz spodnjega seznama)	Sklad	Dosežena vrednost kazalnika na dan 31. 12. 2025 za EKSRP/31. 12. 2024 za ESRR	Ciljna vrednost kazalnika na dan 31. 12. 2029
UKREP 1, 2, 3, 4	R.27 Okoljska ali podnebna uspešnost zaradi naložb na podeželju: število operacij, ki prispevajo k ciljem na področju okoljske trajnostnosti, ter doseganje blaženja podnebnih sprememb in prilagajanja nanje na podeželju	EKSRP	0	6
UKREP 1, 2, 3	R.37 Rast in delovna mesta na podeželju: nova delovna mesta, ki prejemajo podporo v okviru projektov SKP	EKSRP	0	3
UKREP 1, 2, 3	R.39 Razvoj podeželskega gospodarstva: število podeželskih podjetij, vključno s podjetji na področju biogospodarstva, razvitih s podporo v okviru SKP	EKSRP	0	3
UKREP 1, 5	R.40 Pametni prehod podeželskega gospodarstva: število strategij pametnih vasi, ki prejemajo podporo	EKSRP	0	2
UKREP 1, 2, 3, 4, 5	R.41 Povezovanje evropskega podeželja: delež podeželskega prebivalstva, ki ima koristi od boljšega dostopa do storitev in infrastrukture zaradi podpore iz SKP	EKSRP	0	800
UKREP 1, 5	R.42 Spodbujanje socialne vključenosti: število oseb, zajetih v projekte socialnega vključevanja, ki prejemajo podporo	EKSRP	0	200
UKREP 1, 2, 4	Število podprtih oziroma vzpostavljenih zaposlitev/mrež/dogodkov/produktov, ki so namenjeni spodbujanju lokalnega podjetništva (razen nosilcev dejavnosti na kmetiji)	ESRR	0	15
UKREP 2, 4, 5	Število podprtih lokalnih turističnih prireditev/produktov/storitev/programov/modelov/publikacij	ESRR	0	20
UKREP 2, 4, 5	Število podprtih dejavnosti/dogodkov/produktov/objektov, ki	ESRR	0	10

	so namenjeni varovanju naravne in kulturne dediščine			
UKREP 1, 2, 3, 4, 5	Površina prenovljenih/obnovljenih javnih površin za skupno uporabo v m ²	ESRR	0	500
UKREP 3, 4	Število izobraževanj/usposabljanj/programov/produktov, ki so namenjeni varovanju okolja in zdravja ter ozaveščanju lokalnega prebivalstva za izboljševanje stanja okolja in zdravja	ESRR	0	5
UKREP 2, 3, 5	Število inovativnih partnerstev/programov/mrež za spodbujanje in oblikovanje zdravega in aktivnega življenjskega sloga	ESRR	0	3
UKREP 1, 2, 3, 4, 5	Število izvedenih programov/delavnic/prireditvev/dogodkov/usposabljanj/izobraževanj, namenjenih za socialno vključenost starejših, mladih in drugih ranljivih skupin	ESRR	0	20

5.1.4 Opis ukrepov

UKREP 1 – PODPORA RAZVOJU PODJETNIŠTVA NA PODEŽELJU

Podpora razvoju podjetništva tako v obliki naložb kot vsebin je za razvoj območja LAS Srce Slovenije zelo pomembna, saj omogoča ohranjanje in razvoj novih delovnih mest in povečuje neodvisnost območja. Več zaposlitvenih možnosti na območju LAS zmanjšuje migracije in prometne zamaške proti večjim mestom (še zlasti Ljubljani) in ustvarja boljše pogoje bivanja za lokalne prebivalce. Novi produkti in storitve spodbujajo lokalno ekonomijo, pospešujejo gospodarsko rast in dvigujejo kvaliteto življenja lokalnih prebivalcev, ugodno vplivajo tudi na ohranjanje identitete prostora in celovit trajnostni razvoj.

Ukrep se bo izvajal na naslednje načine:

- podpora obstoječim podjetjem pri nadgradnji produktov, ustvarjanju in ohranjanju delovnih mest z dodano vrednostjo, tako na kmetijskem področju kot pri diverzifikaciji gospodarskega sektorja;
- podpora pri ustanavljanju podjetij na območju LAS, kar vključuje ustanavljanje in nadgrajevanje start-up in coworking podjetniške iniciative, razvoj podporne infrastrukture, izvedbo dogodkov, svetovanje in mentorstvo pri poslovnem načrtovanju in drugih vidikih podjetniške dejavnosti;
- ustvarjanje pogojev za razvoj gospodarskih dejavnosti in podporne infrastrukture, ki so privlačni tudi za investitorje od drugod;
- spodbujanje inovativnih, trajnostnih in okolju prijaznih iniciativ, vključno s socialnim podjetništvom, z vidika manjših naložb v infrastrukturo, nakupa opreme, razširitve zmogljivosti, razvoja novih izdelkov, trženja, usposabljanja in drugih namenov, ki spodbujajo rast in konkurenčnost podjetij na območju LAS;
- usmeritev k mreženju in sodelovanju med lokalnimi podjetji z namenom izmenjave izkušenj, skupnega trženja, skupnih nabavnih verig, razvoja skupnih projektov in drugih sodelovanj, ki krepijo njihovo konkurenčnost in inovativnost;
- promocija lokalnih izdelkov in storitev, ki temeljijo na lokalnih naravnih in kulturnih virih, znanju, veščinah in potrebah prebivalcev, spodbujanje rokodelstva in kolektivne blagovne znamke Srce Slovenije, organizacija sejmov, tržnic, festivalov, kampanj, spletnih platform in drugih dogodkov, kjer lahko lokalni podjetniki predstavijo svoje izdelke in pridobijo nove stranke;
- izobraževanje otrok, mladih, brezposelnih, žensk in invalidov o inovativnosti in podjetništvu za razvoj podjetniške kulture na podeželju LAS.

UKREP 2 – RAZVOJ TRAJNOSTNEGA TURIZMA

Ukrep se nanaša na načrtno spodbujanje turizma na območju LAS na trajnosten, okolju prijazen način v skladu z nacionalnimi usmeritvami slovenskega turizma. Namen ukrepa je razvijati turistično ponudbo Srca Slovenije in pri tem izkoristiti naravne, kulturne in človeške potenciale območja. Poudarek je na povezovanju, ki izboljšuje kakovost turističnih storitev, povečuje konkurenčnost podeželskega turizma in omogoča celovitejši razvoj območja.

Ukrep se bo izvajal na naslednje načine:

- prepoznavanje turističnih znamenitosti, vključevanje naravnih lepote, kulturne dediščine, rokodelstva, lokalne kulinarike in drugih posebnosti v skupni ponudbi destinacije;
- razvoj oz. nadgradnja turističnih produktov in znamk ter krepitev njihove prepoznavnosti;
- izvajanje skupnih promocijskih aktivnosti, kot so turistični vodiči, spletne strani, družbeni mediji, sejmi, festivali, kulturne prireditve, kulnarični in športni dogodki, rokodelske delavnice in drugi dogodki za privabljanje turistov in podaljšanje bivanja na območju LAS;
- izboljšanje turistične infrastrukture, kot so različne tematske, pohodniške in kolesarske poti, informativne table, parkirišča, stranišča, prenočitvene zmogljivosti (npr. glamping, kampi, postajališča za avtodome, hostli ...) in drugi objekti v podporo turistični dejavnosti v skladu s trendi razvoja turizma na regionalni in nacionalni ravni;
- iskanje novih tržnih kanalov za obstoječo turistično ponudbo (npr. sodelovanje s turističnimi agencijami);
- usposabljanje turističnih ponudnikov preko ogledov dobrih praks, izobraževalnih programov, delavnic in drugih dogodkov, kjer se jim posreduje znanje in veščine za dvig standarda kakovosti ponudbe, oblikovanje unikatnih doživetij, večjo gostoljubnost, vodenjem, trženjem, upravljanjem, trajnostjo in drugimi vidiki turistične dejavnosti;
- ustvarjanje novih delovnih mest v turističnem sektorju in vzdrževanje obstoječih;
- medsektorsko povezovanje lokalnih turističnih akterjev v destinacijo, blagovno znamko itd., kar vključuje vzpostavitev partnerstev med turističnimi ponudniki, lokalnimi podjetji, nevladnimi organizacijami, lokalno skupnostjo in drugimi akterji, ki imajo vpliv na turistični razvoj.

UKREP 3 – RAZVOJ SONARAVNEGA KMETIJSTVA IN LOKALNE SAMOOSKRBE S HRANO

Ukrep se osredotoča na spodbujanje trajnostih in okolju prijaznih kmetijskih praks med prebivalci območja LAS, ohranjanje biotske raznovrstnosti in naravnih virov ter povečanje samooskrbe lokalne skupnosti s hrano. Spodbuja pridelavo, predelavo in distribucijo lokalno pridelane hrane po kratkih dobavnih verigah in različne oblike biogospodarstva. Vse to prispeva k ekonomski in socialni stabilnosti ter varuje okolje in naravne vire območja LAS.

Ukrep se bo izvajal na naslednje načine:

- spodbujanje sonaravnega trajnostnega kmetijstva, še zlasti ekološkega, preko manjših naložb, delavnic, usposabljanj, ogledov dobrih praks in drugih dogodkov, uvedbe certifikatov kakovosti in uporabe inovativnih metod in tehnologij;
- animacija ponudnikov z namenom povezovanja in spodbujanja diverzifikacije kmetijske dejavnosti v pridelavo in predelavo sadja, zelenjave, mesa, zelišč ipd., usmeritve v inovativne in alternativne kmetijske dejavnosti, kot so turizem, odprta učna okolja na kmetijah, rokodelstvo, jahanje, terapevtske kmetije itd.;
- spodbujanje lokalne samooskrbe s hrano na območju LAS, kar vključuje podporo pri vzpostavitvi lokalnih tržnic in prodajno/prevzemnih mest, vzpostavljanje kratkih dobavnih verig za višjo samooskrbo območja ter prenos in uvajanje inovativnih metod in praks na območje LAS;

- izobraževanje lokalnih prebivalcev, še zlasti otrok, mladih in drugih ranljivih družbenih skupin, o trajnostnem prehranskem slogu, ki vključuje zdravo prehrano, ustrezno kakovost živil in manjšo količino odpadkov hrane;
- razvoj biogospodarstva v povezavi s kmetijstvom, zlasti z vidika uporabe obnovljivih virov, uporabe kmetijskih odpadkov in uvajanja bioloških sistemov za proizvodnjo hrane.

UKREP 4 – OHRANJANJE OKOLJA IN KULTURNE DEDIŠČINE

Ukrep ima več ciljev, med katerimi so ohranjanje naravnih ekosistemov, vrednotenje kulturne dediščine, trajnostna raba naravnih virov ter ozaveščanje in spodbujanje trajnostnega ravnanja v lokalni skupnosti. Vse to prispeva k ohranjanju lokalne identitete, trajnostnemu razvoju območja in k višji kakovosti življenja lokalnih prebivalcev.

Ukrep se bo izvajal na naslednje načine:

- ohranjanje in trajnostno upravljanje naravnih ekosistemov, kot so gozdovi, vodni viri, travniki, ogrožene vrste živali in rastlin, habitati, posebne geološke danosti itd. z namenom zaščite in ohranjanja biotske raznovrstnosti območja LAS;
- vrednotenje snovne in nesnovne kulturne dediščine (stari podeželski objekti, industrijska dediščina, degradirana območja, arheološka najdišča, tradicionalna znanja in veščine, rokodelstvo ...) in iskanje možnosti za vključevanje teh vsebin v dogodke, izobraževanje, turizem itd. na območju LAS;
- ohranjanje kulturne krajine oz. podeželske podobe območja LAS, vključno s trajnostnimi kmetijskimi praksami in urejenimi podeželskimi jedri;
- spodbujanje trajnostne rabe naravnih virov (voda, les, zemlja, sonce) za učinkovito upravljanje z viri, zmanjšanje potrošnje, višjo stopnjo recikliranja in ponovne uporabe ter zmanjševanje negativnih vplivov na okolje;
- ozaveščanje prebivalcev območja LAS o pomenu ohranjanja okolja in kulturne dediščine preko delavnic, interpretacijskih centrov, tematskih poti, prireditev in druge dejavnosti, ki spodbujajo trajnostno ravnanje v lokalni skupnosti;
- uvajanje in nadgradnja konceptov trajnostne mobilnosti, spodbujanje pešačenja, kolesarjenja, uporabe javnega prevoza in drugih inovativnih ukrepov, ki znižujejo negativne vplive na naravno okolje in kulturno dediščino;
- medsektorsko povezovanje lokalnih akterjev za izmenjavo znanja, virov in izkušenj ter skupno delovanje pri varstvu in upravljanju okolja in kulturne dediščine.

UKREP 5 – KREPITEV LOKALNE SKUPNOSTI

Ukrep spodbuja aktivno sodelovanje vseh prebivalcev (tudi ranljivih ciljnih skupin), razvoj podpornih storitev za življenje, krepitev lokalnih družbenih mrež ter organizacijo dogodkov, dejavnosti, ki spodbujajo povezovanje in skupnostni duh na območju LAS. Vključuje oblikovanje partnerstev, izvedbo dogodkov in skupnih projektov, skupnostne prostore, kot so vrtovi, lokalni trgi, kulturni domovi, igrišča, sprehajalne poti itd. Pri tem spodbuja tudi uporabo sodobnih IK tehnologij.

Ukrep se bo izvajal na naslednje načine:

- vključevanje ranljivih skupin prebivalstva, to je otrok in mladih, brezposelnih, invalidov, žensk, starejših, in tudi drugih prebivalcev, zlasti priseljencev, v družbeno dogajanje za izboljšanje njihovega dostopa do storitev, izobraževalnih vsebin, zaposlitev, socialnega vključevanja in drugih področij delovanja;
- razvoj in izboljšanje dostopnosti storitev na območju LAS, zlasti na področjih socialnega varstva, zdravja, neformalnega izobraževanja, rekreacije, kulture, zdravja in drugih področij, ki podpirajo socialno vključenost in kakovost bivanja;

- izvedba programov in projektov, ki spodbujajo socialno vključenost, prispevajo k medgeneracijskemu povezovanju prebivalcev in ustvarjanju lokalnih partnerstev in mrež ter tako krepijo socialni kapital (npr. medgeneracijski centri, organizirani prevozi za starejše, različni socialni programi ...);
- informiranje prebivalcev območja LAS o dogajanju in razpoložljivih storitvah, iskanje novih načinov vključevanja prebivalcev k aktivni participaciji v družbi;
- ustvarjanje, ohranjanje in obnova prostorov za srečanja prebivalcev, kot so igrišča, parki, športni objekti, trgi, rekreacijske poti, podjetniški centri, tržnice in skupnostni centri za izvedbo različnih kulturnih dogodkov, sejmov, koncertov, športnih dejavnosti in drugih oblik druženja;
- prilagajanje javno dostopnih prostorov na načine, da bodo bolj uporabni in vključujoči za vse skupine prebivalcev (tudi za gibalno ovirane);
- spodbujanje alternativnih preventivnih programov in odprtih učnih okolij za izboljšanje počutja in zdravja lokalnih prebivalcev;
- vzpostavljanje partnerstev za povezovanje med lokalnimi institucijami, podjetniki, nevladnim sektorjem in drugimi prebivalci za doseganje višje socialne vključenosti z izmenjavo virov in izkušenj;
- spodbujanje prostovoljstva in vključevanja v nevladne organizacije za višjo stopnjo participacije in sodelovanja prebivalcev v družbi;
- spodbujanje digitalne vključenosti prebivalcev območja v širšo skupnost ter uvajanje koncepta pametnih vasi na območje LAS;
- vzpostavljanje razvojno naravnane skupnosti, odprte za participatorni način povezovanja in delovanja, povezane v regionalno, nacionalno in mednarodno okolje za prenos novega znanja, metod, dogodkov in drugih inovativnih vsebin v okolje LAS.

5.1.5 Ranljive skupine prebivalcev

Glavne ranljive skupine na območju LAS Srce Slovenije so otroci in mladostniki s težavami v odraščanju oz. kako drugače prikrajšani, brezposelni (zlasti mladi in starejše ženske), starejši in osebe s posebnimi potrebami. Razlogi za opredelitev omenjenih ranljivih skupin so:

- za **otroke in mladostnike** je značilna prisotnost najrazličnejših težav v odraščanju, ki so povezane s pomanjkanjem poznavanja lastnih potreb, nezdravim prehranjevanjem, pomanjkanjem gibanja, motivacije za delo in neprimernim preživljanjem prostega časa, vključevanja v družbo, iz česar izvirajo najrazličnejše prikrajšanosti na področju zdravja, socialnega življenja, karijerne orientacije itd.;
- za **skupino mladih** sta značilni velika stopnja neangažiranosti v družbi pa tudi brezposelnost, saj gre največkrat za iskalce prve zaposlitve; to je značilno tudi za visoko izobražene mlade, še posebej je zanje malo delovnih mest v lokalnem okolju, to pa je povezano tudi z begom možganov in velikimi dnevnimi migracijami v večja središča;
- za **skupino žensk po 50. letu** je značilna nižja stopnja vključevanja v odločanje in participacijo na lokalnem nivoju, nizka stopnja podjetniške miselnosti in samoiniciativnosti;
- za **skupino starejših** je značilna višja stopnja brezposelnosti, kar je lahko povezano z nižjo stopnjo izobrazbe oziroma specifično izobrazbo, ki ni iskana na trgu dela, pogosto tudi z nizko stopnjo samozavesti in samoiniciativnosti. Pred upokojitvijo se pogosto soočijo z velikimi življenjskimi spremembami, ki lahko privedejo do neaktivnosti, okrnjenega socialnega življenja in postopno izključenost iz družbe po upokojitvi;
- za **skupino oseb s posebnimi potrebami** je značilna nizka stopnja vključevanja v odločanje in participacijo na lokalnem nivoju, premalo zaposlitvenih možnosti, nedostopnost javne infrastrukture in veliko tveganje za neaktivnost v družbi.

5.2 Opis izvajanja operacij

LAS bo izvajal operacije, ki vsebinsko ustrezajo usmeritvam Strategije lokalnega razvoja, v skladu z določeno 34 (1)(b) Uredbe 2021/1060/EU. Projekti se bodo financirali iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP) in Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR). LAS bo podpiral in izvajal operacije z dodano vrednostjo za območje LAS in, ki bodo uresničevale cilje Strategije lokalnega razvoja.

5.2.1 Dodana vrednost pristopa LEADER/CLLD za območje LAS

LEADER in CLLD sta prepoznana in uveljavljena pristopa na mednarodni ravni za spodbujanje lokalnega razvoja na podeželskih območjih Evropske unije. Gre za pristop, ki temelji na načelu »od spodaj navzgor«, kar pomeni, da se odločitve in ukrepi oblikujejo na lokalni ravni, ob upoštevanju posebnih potreb, znanj in virov lokalne skupnosti. Temelji na participativnem sodelovanju javnih inštitucij, podjetnikov, nevladnih organizacij in posameznikov pri načrtovanju in izvajanju razvojnih projektov na povezanih območjih lokalnih akcijskih skupin.

Dodana vrednost pristopa LEADER/CLLD se bo na območju LAS Srce Slovenije odražala na naslednje načine:

- **Izboljšanje socialnega kapitala** se nanaša na krepitev lokalnih mrež, zaupanja, skupnih vrednot in identitete ter izmenjave in sodelovanja med ljudmi in organizacijami. Na območju LAS Srce Slovenije bomo to dosegli z gradnjo zaupanja med člani LAS in s širšo javnostjo, z novimi lokalnimi partnerstvi in skupnimi projekti, ki bodo spodbujali vključevanje različnih akterjev za naslavljanje skupnih izzivov območja, organizacijo skupnih dogodkov, ustvarjanjem priložnosti za sodelovanje in s spodbujanem vključevanja ranljivih ciljnih skupin prebivalstva. Transparentnost, etičnost in preprečevanje konfliktov interesov med različnimi deležniki bo pomembno vodilo delovanja LAS.
- **Izboljšanje lokalnega upravljanja** bo zajemalo transparentnost delovanja in vključenost različnih skupin lokalnih prebivalcev pri soodločanju o delovanju LAS Srce Slovenije. To bomo dosegli z zagotavljanjem dostopa do informacij o LAS preko spletne strani LAS in lokalnih komunikacijskih kanalov, vključevanjem predstavnikov različnih interesnih skupin in organizacij z območja LAS v organe LAS (posebno pozornost bomo namenili mladim, ženskam, invalidom itd.), organizacijo javnih predstavitvenih delavnic, izobraževanj, posvetov, terenskih obiskov, srečanj, ogledi dobrih praks doma in v tujini in s spodbujanjem prenosa inovativnih znanj v lokalno okolje LAS.
- **Rezultati in učinki politik, ki so del pristopa LEADER/CLLD**, bodo boljši od drugih pristopov pri lokalnem razvoju, saj bodo spodbujali vključevanje lokalnih prebivalcev, organizacij in skupnosti z območja LAS Srce Slovenije v celoten proces odločanja in izvajanja projektov, ki bodo prilagojeni konkretnim lokalnim potrebam. Pri tem bomo upoštevali lokalne posebnosti in možnosti območja LAS in upoštevali možne povezave oz. sinergije med posameznimi projekti in zahtevnejšimi strategijami, ki na ravni države in Evropske unije odgovarjajo na ključna vprašanja sodobne družbe v povezavi z podnebnimi spremembami, biotsko raznovrstnostjo, digitalno preobrazbo, trajnostno pridelavo hrane, migracijami itd.. Spodbujali bomo tudi partnerstva med različnimi akterji na lokalni ravni, tako iz javnega, ekonomskega kot zasebnega sektorja, kar bo krepilo partnersko sodelovanje, povezovanje, izmenjavo virov, znanja in izkušenj ter sodelovanje za doseg skupnih ciljev.
- Zagotavljanje **trajnosti projektov**, kar pomeni, da bomo v LAS spodbujali načrtovanje, izvajanje in vzdrževanje projektnih rezultatov na način, ki omogoča dolgoročne pozitivne učinke in koristi za družbo. Spodbujali bomo nadaljnji razvoj perspektivnih projektov, ki imajo širše koristi za območje LAS.
- **Spodbujanje inovativnosti** med lokalnimi akterji na območju LAS bo ključno za spodbujanje rasti, ustvarjanje delovnih mest, izboljšanje kakovosti življenja na podeželju in spodbujanje

lokalnega razvoja, ki je prilagojen specifičnim potrebam in značilnostim območja LAS Srce Slovenije. Lokalne akterje bomo spodbujali, da razmišljajo izven ustaljenih okvirov in iščejo inovativne rešitve za izzive, s katerimi se soočajo v svojem vsakdanjem življenju. To lahko vključuje nove načine sodelovanja med različnimi deležniki, uporabo naprednih tehnologij, trajnostne pristope k razvoju, uvajanje novih produktov ali storitev ter druge inovativne pristope, ki prispevajo k razvoju lokalne skupnosti. Prizadevali si bomo za vnos novih elementov in rešitev za lokalne težave iz drugih okolij in jih izkoristili kot priložnost za trajnostni razvoj območja LAS na vseh področjih vsebinskih ukrepanj, ki so vključeni v Strategijo lokalnega razvoja.

5.2.2 Izvajanje operacij, ki bodo izbrane preko javnega poziva

Postopek izvedbe javnih pozivov LAS

Podlaga za izbor operacije je izveden javni poziv LAS, ki poteka v naslednjih korakih:

1. Vodilni partner v skladu s splošnim aktom LAS, v katerem so opredeljeni postopek izvedbe javnih pozivov LAS, pregleden, neodvisen in odprt način izbire predlogov operacij za financiranje in nepristranska merila za izbor operacij, pripravi javni poziv ter ga objavi na spletni strani LAS, spletnih straneh vključenih občin in v drugih medijih. Poziv objavi predvidoma enkrat ali dvakrat letno glede na razpoložljiva sredstva za vse ukrepe ali pa le za določen ukrep, če bi s tem lahko vplival na boljše izvajanje Strategije lokalnega razvoja in bolj ciljno doseganje zastavljenih ukrepov in kazalnikov.
2. V javnem pozivu je določen rok za oddajo vlog na javni poziv, ki je najmanj 30 dni od objave javnega poziva.
3. Odpiranje prejetih vlog poteka v roku osmih dni od dneva zaprtja razpisa na sedežu Vodilnega partnerja. Vloge se odpira in ocenjuje po vrstnem redu prispetja. Odpiranje prejetih vlog ni javno. Vloge komisijsko odpira Vodilni partner, ki preverja zakonitost operacij, ali imajo nosilci operacij zmogljivost za izvajanje operacij ter administrativno popolnost vlog. Vloga je administrativno popolna, kadar so priloženi vsi zahtevani dokumenti.
4. Vodilni partner pisno pozove prijavitelje, ki niso oddali popolnih vlog, k njihovi dopolnitvi. V pozivu k dopolnitvi Vodilni partner določi rok za dopolnitev, ki ne sme biti krajši od osmih delovnih dni od datuma posredovanja poziva za dopolnitev. Pozivi za dopolnitev vlog se pošiljajo po elektronski pošti na naslov, ki ga je prijavitelj navedel v vlogi. Prijavitelj v vlogi izrecno soglaša s prejemom poziva za dopolnitev vloge na elektronski naslov. Prijavitelji dopolnitve pošljejo po pošti priporočeno na poslovni naslov Vodilnega partnerja. Vsebinske dopolnitve vlog niso dovoljene. Vodilni partner pri določanju rokov za dopolnitev vloge in pri odločitvi o vlogi smiselno upošteva določbe zakona, ki ureja splošni upravi postopek. Nepopolne vloge, ki jih prijavitelji v navedenem roku ne dopolnijo, se s sklepom Razvojnega sveta zavržejo. Po pregledu prejetih dopolnitev Vodilni partner pripravi poročilo ter posreduje vloge, ki so administrativno popolne, zakonite ter imajo nosilci operacij ustrezne zmogljivosti za izvedbo, v vsebinski pregled in ocenjevanje Ocenjevalni komisiji.
5. Na podlagi poročila Vodilnega partnerja Ocenjevalna komisija pregleda vsebinsko ustreznost prejetih vlog in jih oceni v skladu s pogoji upravičenosti in specifičnimi merili za izbor operacij ter izdela poročilo o pregledu prejetih vlog, v katerem določi oceno posamezne operacije in za vsako ocenjeno operacijo zahtevano višino sofinanciranja.
6. Razvojni svet na podlagi poročila Ocenjevalne komisije izbere operacije za sofinanciranje ter izda sklep o izboru oz. neizboru posamezne operacije.
7. Vodilni partner obvesti prijavitelje o odločitvi glede sofinanciranja predlagane operacije. Pri vsebini obvestila se smiselno uporablja določbe zakona, ki ureja splošni upravni postopek (obvestilo ima uvod, izrek, obrazložitev in pravni pouk).
8. Prijavitelji se lahko zoper odločitev Razvojnega sveta pritožijo v 15 dneh od prejema obvestila, o čemer dokončno odloči Skupščina.
9. Ko je odločitev o izboru posamezne operacije za sofinanciranje dokončna, se jo pošlje v obravnavo in potrditev pristojnemu organu. Vodilni partner izbrane operacije za sofinanciranje predloži v potrditev

Agenciji RS za kmetijske trge in razvoj podeželja (če gre za operacijo, ki se sofinancira iz EKSRP) ali Ministrstvu za kohezijo in regionalni razvoj (če gre za operacijo, ki se sofinancira iz ESRR).

10. Če je upravičencu odobrena operacija za sofinanciranje iz EKSRP Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja o odobritvi ali zavrnitvi odloči z odločbo. V odločbi o odobritvi operacije določi tudi višino sredstev, rok za vložitev zahtevka za izplačilo, pogoje za upravičenost ter višino sredstev v skladu s pravili sheme državnih pomoči.

11. Če je upravičencu odobrena operacija za sofinanciranje iz ESRR, sklene upravičenec pogodbo o sofinanciranju z Ministrstvom za kohezijo in regionalni razvoj.

Postopek ocenjevanja vlog

1. Člani Ocenjevalne komisije vsebinsko pregledajo ustreznost prejetih vlog za izvedbo operacij.
2. Člani Ocenjevalne komisije ocenjujejo prejete vloge na pregleden način, upoštevajoč pri tem veljavna merila za izbor operacij, pri čemer morajo zagotoviti, da je ocenjevanje vlog transparentno in da pri tem ne pride do navskrižja interesov. Pred pregledom vlog podpišejo vsi izjavo o nepristranskosti in zaupnosti ter se v primeru, da so zasebno ali poslovno povezani s prijaviteljem na javni poziv ali njegovim partnerjem ali kadar bi iz drugih razlogov, v skladu z zakonom, ki ureja integriteto in preprečevanje korupcije, nastalo navzkrižje interesov, izločijo iz postopka ocenjevanja.
3. Vsak član Ocenjevalne komisije oceni vse ustrezne in popolne prejete vloge s pomočjo ocenjevalnega obrazca. Ocenjevanje operacij poteka na seji Ocenjevalne komisije. O poteku ocenjevanja se vodi zapisnik, ki ga podpišejo vsi člani Ocenjevalne komisije. V primeru, da se pri katerem kriteriju ocene dveh članov Ocenjevalne komisije bistveno razlikujeta, imata možnost, da se pogovorita in utemeljita svoje obrazložitve dodeljenega števila točk pri posameznem kriteriju. Po utemeljitvi svoje ocene imata oba možnost popraviti oceno ali pa vztrajati pri svoji prvotni oceni.
4. Pri določitvi števil točk za posamezno operacijo se upošteva povprečje doseženih točk vseh članov Ocenjevalne komisije, ki so sodelovali pri ocenjevanju. Po končanem ocenjevanju Ocenjevalna komisija pripravi za Razvojni svet poročilo o prejetih vlogah in izboru operacij, v katerem določi oceno posamezne operacije in za vsako ocenjeno operacijo zahtevano višino sofinanciranja.
5. O potrditvi operacij odloča Razvojni svet, odločitev pa dokončno potrdi Skupščina, ki na podlagi poročila Ocenjevalne komisije izda sklep o izboru oz. neizboru posamezne operacije.

Merila za izbor operacij

Pri določitvi meril za izbor operacij LAS bo LAS izhajal iz skupnih načel, ki opredeljujejo, da morajo operacije prispevati k:

- doseganju cilja in namena intervencije LEADER za sklad EKSRP in ukrepa CLLD za sklad ESRR;
- doseganju ciljev in ukrepov Strategije lokalnega razvoja LAS;
- okoljski trajnosti;
- socialni vzdržnosti;
- enakopravni vključenosti različnih partnerjev;
- inovativnosti;
- vplivu oz. dodani vrednosti za območje LAS in
- družbeni spremembi ter dvigu družbene ozaveščenosti (za sklad ESRR).

Poleg skupnih načel se bodo preverjali še:

- administrativna popolnost in pravočasnost vloge;
- ustreznost nosilcev operacij glede na splošne razpisne pogoje;
- zahteve posameznega sklada;
- finančna konstrukcija in vsebinska ustreznost operacije;

- pregled vseh soglasij, dovoljenj in ponudb ter skladnost z relevantno nacionalno zakonodajo;
- merila za ocenjevanje operacij LAS (inovativnost, trajnost, doprinos k področju ustvarjanja in ohranjanja delovnih mest, doseganje ciljev in kazalnikov Strategije lokalnega razvoja, območje izvajanja in pestrost partnerstva, vpliv na okolje in ranljive ciljne skupine, financiranje ipd.).

Podrobnejša merila za izbor operacij v okviru Strategije lokalnega razvoja, postopek izbora in potrjevanja projektov, vključno z opisom zagotavljanja transparentnosti in preprečevanja konflikta interesov ter drugi opisi izbora, so določeni v internih dokumentih LAS in javno objavljeni na spletni strani LAS.

Osnovni pogoji za dodelitev podpore

Operacije so skladne s cilji skladov EKSRP in ESRR in morajo naslavljati potrebe in ukrepe, določene v strategiji lokalnega razvoja. Projekt, ki je upravičen do podpore v okviru drugih intervencij SN 2023–2027 oz. preko drugih finančnih podpor, se lahko podpre s sredstvi LEADER le, če takšna potreba prepoznana v strategiji lokalnega razvoja in izkazuje dodano vrednost za razvoj lokalnega območja.

Upravičeno območje izvajanja operacij je celotna Republika Slovenija (ESRR) oz. območja izven naselij z več kot 10.000 prebivalci. Izjemoma se lahko operacija, ki ne vsebuje naložbe, izvaja v naseljih z več kot 10.000 prebivalci, če koristi razvoju območja LAS. Ne glede na navedeno, so aktivnosti promocije, ki se izvajajo v okviru operacije, upravičene na celotnem območju Republike Slovenije.

Podpirajo se naložbe na upravičenem območju sklada, in sicer kot del operacije, s poudarkom na širšem pomenu za območje LAS ter dodani vrednosti za operacije (kot so skupni interes, skupina upravičencev, dostop javnosti do rezultatov operacije, inovativne značilnosti operacije na lokalni ravni, integrirane operacije). Naložbe v infrastrukturo, kot so javna cestna, komunalna in vodovodna infrastruktura, niso upravičen strošek.

5.2.3 Izvajanje operacij, katerih upravičenec je LAS

Postopek izbora operacij

Operacije, katerih upravičenec je LAS, se lahko izberejo na podlagi javnega poziva LAS ali z neposredno potrditvijo na organih LAS brez javnega poziva, v kolikor je operacija v interesu celotnega območja LAS in uresničevanja ciljev Strategije lokalnega razvoja oz. če je sodelovanje celotnega LAS potrebno za izvedljivost ali uspeh operacije. LAS pri tem zagotavlja načelo ločevanja funkcij in preprečevanja navzkrižja interesov.

Postopek izbora na podlagi javnega poziva LAS poteka na enak način kot v primeru vseh drugih operacij, ki so izbrane preko javnega poziva. V primeru neposredne potrditve LAS pripravi vlogo za operacijo in jo da v potrditev na upravljavski organ neposredno po tem, ko organi LAS potrdijo izvajanje operacije. V vlogi opredeli, na kakšen način bo operacija prispevala k razvoju celotnega območja LAS in uresničevanju ciljev Strategije lokalnega razvoja.

V skladu s Konzorcijsko pogodbo o ustanovitvi LAS Srce Slovenije predlaga operacije, ki jih bo izvajal LAS, Razvojni svet, potrdi pa jih Skupščina. Če operacija vključuje naložbo, je potrebno določiti pravno osebo javnega prava, ki bo postala lastnik naložbe. Pri pripravi in potrditvi operacij, ki jih izvaja LAS, je potrebno zagotavljati dokumentiranje celotnega postopka priprave in potrditve operacije ter obveščanja javnosti.

5.2.4 Izvajanje operacij sodelovanja LAS

Postopek izbora operacij

LAS Srce Slovenije bo izvajal projekte sodelovanja LAS v okviru sklada EKSRP znotraj Republike Slovenije in s tujimi LAS, to je partnerji iz držav članic Evropske unije ali z območij tretjih držav. Pri operacijah lahko kot partnerji sodelujejo tudi člani LAS, če s projektnimi vsebinami prispevajo k interesom območja LAS in ciljem Strategije lokalnega razvoja.

Operacije se bodo izbirale neposredno brez javnega poziva, pri čemer bo LAS pripravil vlogo za operacijo in jo dal v potrditev na upravljavski organ neposredno po tem, ko organi LAS potrdijo izvajanje operacije. V skladu s Konzorcijsko pogodbo o ustanovitvi LAS predlaga operacije, ki jih bo izvajal LAS, Razvojni svet, potrdi pa jih Skupščina. Pri pripravi in potrditvi operacij, ki jih izvaja LAS, je potrebno zagotavljati dokumentiranje celotnega postopka priprave in potrditve operacije ter obveščanja javnosti. LAS bo upošteval določeno omejitev oz. razpoložljiv finančni okvir, kot je opredeljen v prilogi k Strategiji.

Med partnerji v projektu sodelovanja bo sklenjena pogodba o sodelovanju in jasna opredelitev načrtovanih aktivnosti s predvidenim finančnim okvirjem posameznega partnerja v projektu sodelovanja.

Vsebinska področja sodelovanja

Projekti sodelovanja se bodo izvajali na področju izmenjave dobrih praks med regijami in uvajanja inovativnih vsebin na območju LAS:

- pametne vasi in sodobne podporne storitve za prebivalce;
- podnebna nevtralnost, kot na primer trajnostne kmetijske prakse in lokalna samooskrba s hrano, biogospodarstvo, krožno gospodarstvo, energetska učinkovitost, obnovljivi viri energije, reciklaža in ponovna uporaba ipd.;
- trajnost in inovacije, zlasti v povezavi z izrabo lokalnih virov, mobilnostjo, digitalizacijo, turizmom ipd.;
- narava in kulturna dediščina kot potencial za razvoj območja;
- razvoj turistične destinacije, kot na primer povezovanje ponudnikov, razvoj produktov in blagovnih znamk, promocijske in trženjske aktivnosti ipd.;
- mladi in njihova aktivna participacija v družbi.

6. Opis postopka vključitve skupnosti v pripravo SLR

Poziv k oblikovanju LAS

Na podlagi Uredbe o delovanju lokalnih akcijskih skupin in potrditvi strategij lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost za programsko obdobje do leta 2027, ter Javnega poziva za oblikovanje lokalnih akcijskih skupin in pripravo strategij lokalnega razvoja do leta 2027, ki sta bila v Uradnem listu RS objavljena 23. 12. 2022, smo v LAS Srce Slovenije pričeli s postopkom ponovnega oblikovanja lokalne akcijske skupine in priprave Strategije lokalnega razvoja za Lokalno akcijsko skupino Srce Slovenije za programsko obdobje 2021–2027.

Dne 11. 1. 2023 je bil na spletni strani LAS Srce Slovenije objavljen Poziv za članstvo v LAS Srce Slovenije za programsko obdobje do leta 2027 skupaj s povabilom za podpis pisma o nameri za članstvo v LAS Srce Slovenije. Poziv je bil posredovan vsem obstoječim članom LAS in drugi zainteresirani javnosti ter objavljen tudi na spletnih straneh LAS, vključenih občin in v vseh lokalnih časopisih. Posebno pozornost smo namenili povabilom potencialnim novim članom, še zlasti predstavnikom mladinskih organizacij in društev, ki združujejo podeželske žene.

Na osnovi prejetih pisem o nameri je dne 31. 1. 2023 v Kulturnem domu Dolsko v Dolu pri Ljubljani 70 predstavnikov javnih institucij, podjetij, društev, zavodov, organizacij in posameznikov iz občin Dol pri Ljubljani, Kamnik, Litija, Lukovica, Moravče in Šmartno pri Litiji s podpisom konzorcijske pogodbe formalno vzpostavilo Lokalno akcijsko skupino Srce Slovenije za namen nadaljevanja delovanja LAS tudi v obdobju 2021–2027. Naknadno je v LAS pristopilo še 6 članov, tako da je LAS v času oddaje Strategije lokalnega razvoja štel 76 članov, pri čemer nobeden od sektorjev ne prevladuje.

Podpis konzorcijske pogodbe

Razvojni center Srca Slovenije je kot Vodilni partner na 29. seji Skupščine, dne 31. 1. 2023, člane LAS seznanil z Uredbo o delovanju lokalnih akcijskih skupin in potrditvi strategij lokalnega razvoja za programsko obdobje do leta 2027 ter postopkom prenosa nalog LAS iz programskega obdobja 2014–2020 na LAS za programsko obdobje do leta 2027. Na omenjeni seji je skupščina LAS sprejela sklep, da prenaša vse naloge in obveznosti LAS Srce Slovenije, ustanovljen po Konzorcijski pogodbi o ustanovitvi Lokalne akcijske skupine Srce Slovenije za pripravo in izvedbo Strategije lokalnega razvoja LAS Srce Slovenije za programsko obdobje 2014–2020, sklenjeni dne 12. 3. 2015, na LAS Srce Slovenije, ustanovljen na podlagi Konzorcijske pogodbe o ustanovitvi Lokalne akcijske skupine Srce Slovenije za programsko obdobje do leta 2027 z dne 31. 1. 2023. Skupščina LAS je ugotovila, da je Razvojni center Srca Slovenije, d. o. o. kot član LAS in dosedanji Vodilni partner, kadrovsko, finančno in upravno sposoben za opravljanje teh nalog. Hkrati je Skupščina LAS Srce Slovenije prevzela vse naloge in obveznosti LAS Srce Slovenije. S tem je Vodilni partner prevzel tudi naloge priprave nove strategije.

Delavnice in razgovori za vključevanje javnosti

Po podpisu konzorcijske pogodbe dne 31. 1. 2023 so se pričele aktivnosti za pripravo nove Strategije lokalnega razvoja. Izvedenih je bilo sedem delavnic, po ena delavnica v vsaki od šestih vključenih občin in skupna delavnica, na kateri je potekala predstavitev sinteze rezultatov s posameznih delavnic in konkretizacija projektov. Javnost smo na delavnice vabili z objavami na spletni strani LAS, na Facebook strani Srce Slovenije, na spletnih straneh občin, z osebno in telefonsko animacijo ter člane LAS tudi preko elektronske pošte.

Pri izvedbi delavnic so sodelovali sodelavci LAS Srce Slovenije in zunanja moderatorka. Pri vabljenju smo bili pozorni na to, da smo vključevali predstavnike javnega, ekonomskega in zasebnega sektorja, k sodelovanju smo pritegnili tudi mlade, ženske, gibalno ovirane osebe in številne nevladne organizacije. Delavnice smo izvedli v popoldanskem času, da se jih je lahko udeležilo čim več lokalnih prebivalcev. Prva delavnica s 37 udeleženci je bila izvedena 9. 3. 2023 v Kulturnem domu v Šmartnem pri Litiji, druga s 34 udeleženci 14. 3. 2023 v Kulturnem domu v Dolskem, tretja z 22 udeleženci 3. 3. 2023 v Kulturnem domu Krašnja, četrta s 26 udeleženci 28. 3. 2023 v prostorih IC Geoss v Litiji, peta z 18 udeleženci 4. 4. 2023 v Kulturnem domu v Moravčah in šesta z 32 udeleženci 11. 4. 2023 v Samostanu Mekinje. Namen delavnic, ki so potekale v lokalnih okoljih posameznih občin LAS, je bil pridobiti izhodišča za

pripravo Strategije lokalnega razvoja v smislu celovitega vpogleda v stanje in potrebe posameznih delov območja LAS upoštevajoč različne skupine prebivalcev. Potek delavnic je bil podobno strukturiran. Udeleženci so razvili vizijo razvoja območja in oblikovali SWOT analizo. V nadaljevanju so identificirali razvojne potrebe in izzive ter opredelili možna področja ukrepanja, ki bi jih lahko naslovili v Strategiji lokalnega razvoja. Delavnice so bile izvedene na vključujoč, sodelovalen in interaktiven način, vsak udeleženec je lahko enakovredno prispeval svoje ideje. Delo na delavnicah je potekalo v manjših skupinah, tako da so imeli udeleženci dovolj časa za kakovosten razmislek. Vsi rezultati dela v manjših skupinah so bili predstavljeni in dopolnjeni tudi plenarno. Delavnice so potekale pod vodstvom profesionalne moderatorke, poudarek delavnic je bil tudi na medsebojnem mreženju in krepitvi motivacije za skupno sodelovanje med lokalnimi akterji. Po vsaki od delavnic je bilo pripravljeno poročilo, ki je bilo posredovano udeležencem in uporabljeno kot izhodišče pri skupni delavnici.

Skupna delavnica je bila izvedena 9. 5. 2023 v Kulturnem domu v Dolskem. Delavnice se je udeležilo 37 zainteresiranih nosilcev projektnih idej. V prvem delu so bili predstavljeni rezultati delavnic, drugi del pa je bil namenjen konkretizaciji projektnih idej in iskanju sinergij znotraj posameznih ukrepov. Evidentirane so bile tudi konkretne projektne ideje, ki bodo lahko pripomogle k realizaciji zelene prihodnosti. Na delavnicah se je pridobilo izhodišča za razvoj območja LAS po meri prebivalcev in lokalnih akterjev.

Do junija 2023 je bilo opravljenih še več kot 50 osebnih in telefonskih razgovorov z nosilci projektnih idej iz vseh treh sektorjev – javnega, ekonomskega in zasebnega. Na spletni strani LAS je bil objavljen tudi poziv za oddajo projektnih predlogov ter obrazec za opis projektne ideje, preko katerega so nosilci posredovali svoje projektne predloge Razvojnemu centru Srca Slovenije kot Vodilnemu partnerju.

Izvedenih je bilo tudi več sestankov in študijskih obiskov za projekte sodelovanja z drugimi lokalnimi akcijskimi skupinami.

Sodelovanje s strokovnimi institucijami

Pri pripravi analitičnih izhodišč smo sodelovali s predstavniki posameznih strokovnih institucij (Regionalno stičišče NVO, Zavod za gozdove, Zavod za varstvo narave, Zavod za varstvo kulturne dediščine, Zavod za zaposlovanje, Center za socialno delo, Obrtno-podjetniška zbornica, Zasavska gospodarska zbornica, mladinske organizacije, Razvojni center Srca Slovenije itd.), ki so bili povabljeni na delavnice za pripravo Strategije, kjer so lahko aktivno sodelovali. Vključevali smo jih tudi pri pripravi analitičnih podatkov Strategije, potreb in ukrepov.

Priprava in sprejem dokumenta

Na podlagi izhodišč, pridobljenih na delavnicah in individualnih razgovorov, je bila pripravljena analiza stanja, ki je omogočila vpogled v ključne potrebe, izzive in potenciale območja LAS Srce Slovenije. Preučili smo stanje zaposlovanja in delovnih mest, razvoj turizma, kmetijstvo, ohranjanje naravnega okolja in kulturne dediščine ter demografsko-družbene vidike območja LAS. S pomočjo analitičnih podatkov, mnenja strokovnih inštitucij in lokalnimi prebivalci, ki so se vključili v aktivnosti za pripravo Strategije, smo identificirali ključne dejavnike, ki vplivajo na razvoj območja LAS ter določili smernice za prihodnji razvoj, ki so zapisane v ukrepih. Ti predstavljajo temelj Strategije in so usmerjeni k učinkovitemu izkoriščanju potencialov, zadovoljevanju potreb prebivalcev ter spodbujanju trajnostnega in celovitega razvoja območja LAS.

Pri pripravi Strategije lokalnega razvoja je bila možnost sodelovanja ves čas omogočena vseh zainteresirani javnosti, ki smo jo pozivali k sodelovanju preko objav na spletni strani, socialnih omrežjih in v lokalnih medijih. 9. 5. 2023 in 6. 7. 2023 sta bili izvedeni srečanja ožje fokusne skupine za pripravo Strategije lokalnega razvoja, v kateri so sodelovali člani Razvojnega sveta in nekateri drugi zainteresirani posamezniki, s katerimi smo preverjali posamezna poglavja pripravljene osnutka Strategije. Osnutek Strategije je bil 6. 7. objavljen na spletni strani LAS z namenom javne obravnave, ki se je zaključila 10. 7. 2023.

Razvojni svet je predlog dokumenta Strategije lokalnega razvoja obravnaval in potrdil na 31. seji dne 12. 7. 2023 in ga nato podal v potrditev še Skupščini. Skupščina je potekala istega dne, 12. 7. 2023. Tudi njej je bil predstavljen osnutek dokumenta z vsemi ključnimi poglavji. Na skupščini je bil dokument s prilogami tudi dokončno potrjen.

7. Opis sistema upravljanja LAS, vključno z upravljanjem, spremljanjem in vrednotenjem, ki dokazujejo zmogljivost LAS za izvajanje SLR

7.1 Opis postopka določitve vodilnega partnerja LAS in navedba kadrovske zmogljivosti, virov financiranja, izkušenj in znanj

Vodilni partner Razvojni center Srca Slovenije, d. o. o. je bil izbran neposredno dne 31. 3. 2023 s podpisom Konzorcijske pogodbe o ustanovitvi Lokalne akcijske skupine Srce Slovenije, ki v 18. členu določa, da se za Vodilnega partnerja imenuje člana LAS Razvojni center Srca Slovenije, d. o. o., ki izpolnjuje pogoje po 16. členu Konzorcijske pogodbe.

Razvojni center Srca Slovenije, d. o. o. je bil Vodilni partner LAS v programskih obdobjih 2007–2013 ter 2014–2020 ter izpolnjuje pogoje oz. ima zadostne kadrovske, finančne in upravne sposobnosti za vodenje LAS Srce Slovenije tudi v novem programskem obdobju 2021–2027. Razvojni center Srca Slovenije je v 22 letih delovanja vzpostavil sistem izobraževanj in usposabljanj z različnih tematskih področij, ki se jih vsako leto udeleži več do 500 ljudi. Sodeloval je v 50 evropskih projektih na 18 različnih evropskih programih. Sodeluje s 376 organizacijami iz 36 držav iz območja EU in tretjih držav. Območje LAS je predstavljal na številnih lokalnih, nacionalnih in mednarodnih predstavitev. Razvojni center Srca Slovenije vodi tudi slovensko podjetniško točko SPOT registracija, kjer bodočim podjetnikom pomaga pri ustanovitvi in jim strokovno svetuje. V sodelovanju z zunanjimi strokovnjaki organizira in izvaja izobraževalne delavnice na aktualne teme. Vse reference Vodilnega partnerja so navedene na spletni strani www.srce-slovenije.si.

V času oddaje Strategije lokalnega razvoja je imel Razvojni center 10 redno zaposlenih (od tega dva za polovični delovni čas), od katerih bosta vsaj dve polnovredni delovni moči (PDM) namenjeni izvajanju nalog Vodilnega partnerja LAS. Število zaposlenih, ki bodo opravljali delo v LAS pri Vodilnem partnerju, bo znašalo vsaj tri zaposlene, ki bodo zagotavljali vsaj dve PDM. Ti bodo opravljali s sklepom Vodilnega partnerja predvidene naloge po pogodbi med LAS in Vodilnem partnerjem ter nalogami, opredeljenimi v letnih načrtih aktivnosti. Med ključnimi znanji in izkušnjami Vodilnega partnerja v zvezi z vodenjem LAS Srce Slovenije so:

- organizacija delovanja LAS;
- priprava Strategije lokalnega razvoja za območje LAS;
- spremljanje izvajanja Strategije lokalnega razvoja;
- priprava gradiv za organe LAS in organizacija sej organov LAS;
- strokovno svetovanje nosilcem projektnih idej;
- sodelovanje z lokalnimi partnerji in institucijami na terenu pri pripravi in izvajanju razvojnih projektov;
- nadzor nad izvedbo projektov in financiranjem;
- koordinacija projektov sodelovanja med LAS;
- zagotavljanje transparentnosti postopkov;
- preprečevanje konflikta interesov;
- priprava promocijskih gradiv in izvedba promocijskih aktivnosti za LAS, kot so javne predstavitve, študijski obiski in ostali promocijski dogodki;
- informiranje, animacija in motivacija lokalnih prebivalcev oziroma akterjev na območju LAS;
- priprava poročil in zahtevkov za povračila stroškov za vodenje LAS in izvajanje projektov v okviru LAS.

Razvojni center Srca Slovenije uspešno prilagaja svojo finančno situacijo specifičnemu načinu dela, kjer glavni viri financiranja izhajajo iz evropskih in/ali nacionalnih projektov. Za obvladovanje likvidnostnih nihanj, ki izhajajo iz časovnega zamika med prejemom finančnih sredstev za projekte in izdatki za izvajanje projektov, Razvojni center Srca Slovenije uporablja namenska premostitvena sredstva. Ta sredstva se vračajo ob prejemu projektne podpore v predpisanem roku in v skladu z določili financerjev.

Preostala potrebna sredstva zagotavlja sam s svojim poslovanjem. Takšen način poslovanja omogoča Razvojnemu centru Srca Slovenije nemoteno izvajanje dejavnosti skozi celotno poslovno leto.

Vodilni partner izvaja naloge za LAS v skladu z določbami Uredbe 2021/1060/EU ter drugimi relevantnimi predpisi, ki zavezujejo tako LAS ali vodilnega partnerja. Vodilni partner pripravlja dokumente za delovanje LAS, v katerih so natančno opredeljeni člani posameznih organov. Ti dokumenti so javno objavljeni na spletni strani LAS.

Vodilni partner LAS zastopa v upravnih in finančnih zadevah. Na osnovi konzorcijske pogodbe in pogodbe z vodilnim partnerjem ta za LAS opravlja **naloge v zvezi z delovanjem LAS**:

- organizira delovanje LAS ter v skladu s predpisi hrani dokumentacijo LAS;
- zagotavlja aktivno pisarno na območju LAS;
- nudi organom LAS logistično, administrativno in tehnično podporo, ki jo ti potrebujejo za svoje delovanje;
- izvaja pregled administrativne popolnosti projektov, ki prispejo na javne pozive oz. razpise LAS, ter preverja zmogljivosti predlagateljev za izvedbo projektov;
- informira člane LAS o svojem delu;
- sodeluje pri pripravi Strategije lokalnega razvoja za svoje območje in jo promovira;
- izvaja informiranje, animacijo in motivacijo prebivalcev ter drugih lokalnih subjektov in jih spodbuja k sodelovanju na javnih pozivih LAS;
- skrbi za krepitev lokalnih akterjev za razvoj in izvajanje operacij, vključno z izvajanjem strokovnega svetovanja in nudenja druge podpore pri pripravi, upravljanju in vodenju projektov;
- skrbi za tekoče izvajanje postopkov izbora projektov, kar zajema tudi preverjanje upravičenosti stroškov pred odobritvijo ter usklajenostjo s Strategijo lokalnega razvoja LAS in operativnimi programi;
- pripravi nediskriminatornen in pregleden izbirni postopek in merila, ki preprečujejo navzkrižja interesov ter zagotavljajo, da nobena posamezna interesna skupina ne nadzoruje odločitev o izbiri;
- pripravlja in objavlja razpise za zbiranje projektnih predlogov;
- predloži izbrane projekte v potrditev skrbniku ustreznega sklada;
- informira izvajalce projektov o njihovih pravicah in obveznostih;
- v skladu s splošnimi akti LAS pripravi javni poziv in ga objavi na spletni strani LAS;
- organoma upravljanja posreduje vloge in zahtevke za izplačila, pri čemer pred tem preveri, da so upoštevana vsa pravila glede označevanja;
- zagotavlja vse potrebne informacije, potrebne za spremljanje in vrednotenje Strategije lokalnega razvoja,
- opravlja nadzor nad izvedbo projektov in financiranjem;
- nadzoruje izvajanje Strategije lokalnega razvoja;
- spremlja napredek pri doseganju ciljev Strategije lokalnega razvoja;
- pripravi letno poročilo o delu in finančno poročilo LAS in ju da v sprejem Razvojnemu svetu,
- zagotavlja sprejem pošte za LAS in varen elektronski predal za prejem elektronske pošte za LAS in kvalificirano elektronsko potrdilo za oddajo vlog in zahtevkov;
- zagotavlja in upravlja spletno stran LAS, na kateri objavlja javne pozive LAS;
- zagotavlja in upravlja ločen transakcijski račun za vse transakcije LAS v okviru programskega obdobja, kot je določeno v tej pogodbi;
- zagotavlja ločen računovodski sistem ali ustrezne računovodske kode za vse transakcije, opravljene v okviru transakcijskega računa za LAS;

- zagotavlja preglednost svojega delovanja za LAS ter sledljivost in nadzor nad zakonito porabo javnih sredstev;
- zagotavlja javnost delovanja LAS in izvaja dejavnost stikov z javnostjo za LAS;
- opravlja druge naloge, določene v pogodbi, drugih splošnih aktih LAS ali predpisih, in naloge, ki se dodatno določijo v pogodbi med LAS in vodilnim partnerjem.

Vodilni partner opravlja **naloge v zvezi z javnimi pozivi LAS:**

- pripravi predlog članov Ocenjevalne komisije in ga posreduje v obravnavo Razvojnemu svetu;
- upoštevajoč splošne akte LAS in druge predpise pripravi javne pozive LAS in razpisno dokumentacijo;
- pripravi predloge za spremembe meril za izbor operacij in jih posreduje v obravnavo Razvojnemu svetu;
- objavlja javne pozive LAS in razpisno dokumentacijo na spletni strani LAS ter po potrebi tudi v medijih;
- skrbi za izvedbo javnih pozivov LAS, izvedbo s tem povezane dokumentacije in nemoteno delovanje Ocenjevalne komisije;
- na javnih pozivih izbrane operacije posreduje v potrditev pristojnemu organu oziroma skladu.

Vodilni partner opravlja **naloge v zvezi z izvajanjem operacij na območju LAS:**

- skrbi za krepitev subjektov na območju LAS, vključno s spodbujanjem zmogljivosti njihovega upravljanja operacij, tako da jim nudi strokovno svetovanje in podporo pri pripravi in izvajanju operacij;
- zbira projektne ideje, ki jih predlagajo člani LAS in drugi subjekti iz območja LAS, ter jih pomaga razvijati;
- pripravlja in vodi operacije ter opravlja nadzor nad njihovo izvedbo in financiranjem;
- pripravlja in vodi operacije LAS, povezane s sodelovanjem LAS z drugimi lokalnimi akcijskimi skupinami;
- pripravlja operacije in jih odda organu v končno potrditev;
- koordinira operacije regionalnega in mednarodnega sodelovanja med LAS;
- spremlja izvajanje operacij, ki so bile izbrane na javnih pozivih LAS, kar zajema tudi spremljanje mejnikov in ciljev operacij ter izvajanje nadzora nad njihovo izvedbo in financiranjem;
- informira izvajalce operacij o njihovih pravicah in obveznostih, vključno z obveznostmi po zadnjem izplačilu sredstev;
- nudi strokovno svetovanje nosilcem projektnih idej;
- sodeluje s partnerji na terenu in institucijami na različnih ravneh pri pripravi in izvajanju razvojnih operacij in investicij;
- opravlja nadzor nad izvedbo operacij in financiranjem;
- zagotavlja varen elektronski predal za prejem elektronske pošte za LAS in kvalificirano elektronsko potrdilo za oddajo vlog in zahtevkov;
- uredi dostop do informacijskih sistemov ustreznih skladov pred vlaganjem vlog in zahtevkov za izplačilo;
- posreduje vloge in zahtevke za izplačilo odločevalskemu organu v skladu s pravili ustreznega sklada;
- pred posredovanjem zahtevkov za povračilo stroškov preveri, če so upoštevana pravila označevanja in upravičenosti stroškov dotičnega sklada ter skladnost s Strategijo lokalnega razvoja in operativnimi programi.

Vodilni partner opravlja tudi **druge naloge:**

- sodeluje z drugimi lokalnimi akcijskimi skupinami;
- sodeluje v Društvu za razvoj slovenskega podeželja;
- sodeluje z državnimi organi, revizijskimi in nadzornimi organi;
- pripravi seznam nalog iz letnega načrta aktivnosti;
- opravlja druge naloge, ki mu jih naložita Skupščina LAS ali Razvojni svet ali so določene v splošnih aktih LAS, in so povezane z izvajanjem nalog po pogodbi med LAS in vodilnim partnerjem ali z doseganjem namena delovanja LAS;
- opravlja druge naloge, ki se lahko naknadno določijo z dodatkom k pogodbi med LAS in vodilnim partnerjem, ki postane njen sestavni del.

Aktivnosti vodilnega partnerja v posameznem koledarskem letu se lahko določijo z letnim načrtom aktivnosti LAS, ki ga potrdi Skupščina LAS, in je za vodilnega partnerja zavezujoč. Predvidene **dodatne naloge**, ki se določijo v letnem načrtu aktivnosti in omogočajo učinkovitejše in uspešnejše delovanje LAS, so:

- skrb za umestitev Strategije lokalnega razvoja v razvojne programe in Strategije lokalnih skupnosti (občin) z območja LAS;
- pridobivanje dodatnih sredstev za izvajanje Strategije lokalnega razvoja iz drugih virov;
- vzpostavljanje partnerstev za skupne projekte v okviru izvajanja Strategije lokalnega razvoja;
- promocija programa CLLD/LEADER;
- spodbujanje razvoja socialnih inovacij;
- seznanjanje članov LAS in lokalnih akterjev z najboljšimi evropskimi praksami razvoja podeželja;
- spodbujanje kombinacije predstavniške in participativne demokracije z ustvarjanjem prostora za partnersko sodelovanje med občinami, organizirano civilno družbo in državljani;
- krepitev zmogljivosti partnerjev za lokalni razvoj, vključno z vzpostavljanjem partnerstev med LAS, javno upravo, socialnimi in gospodarskimi organizacijami ter drugimi akterji civilne družbe;
- prizadevanje za poenostavitev postopkov financiranja projektov za zmanjšanje obveznosti poročanja;
- skrb za vzpostavljanje mrež in sodelovanje med mrežami;
- skrb za spodbujanje izmenjave in uporabe strokovnih znanj članov LAS.

7.2 Opis sistema spremljanja in vrednotenja SLR

Merjenje doseganja učinkov in ciljev LAS bo potekalo na podlagi načrta spremljanja in vrednotenja izvajanja Strategije lokalnega razvoja, pri katerem bo LAS upošteval navodila in predpise upravljavskih organov.

Spremljanje napredka pri doseganju ciljev Strategije

Spremljanje napredka bo potekalo kot stalen in sistematičen proces zbiranja, analize in interpretacije podatkov ter informacij, ki bodo omogočili oceno učinkovitosti in doseganja rezultatov Strategije lokalnega razvoja. Namen spremljanja je omogočiti pravočasno odstopanje pri doseganju rezultatov, prepoznavanje morebitnih izzivov, prilagajanje ukrepov ter zagotavljanje odgovornosti in transparentnosti pri izvajanju Strategije. Spremljanje bo vključevalo:

- pregled doseganja kazalnikov na ravni izvajanja posameznih operacij (na podlagi vsebinskih poročil o zaključenih operacijah);
- pregled doseganja mejnikov, ki so predmet poročanja upravljavskima organoma in na podlagi katerih se ocenjuje napredek pri izvajanju Strategije;

- sistematično zbiranje podatkov in informacij o izvajanju operacij, aktivnostih in doseženih rezultatih;
- priprava rednih poročil o napredku izvajanja Strategije.

Podatke se bo zbiralo kontinuirano in sistematično, kar bo omogočilo celovit vpogled v napredek in dosežene rezultate. LAS bo začel zbirati podatke takoj ob začetku izvajanja Strategije in nadaljeval s tem v rednih polletnih časovnih intervalih. Poleg tega bo zbiral podatke tudi ob ključnih mejnikih ali dogodkih med izvajanjem Strategije, na primer pred objavo javnih pozivov, ob zaključku posameznih operacij, pred oddajo poročil na organa upravljanja, evalvacijah ali drugih dogodkih, ko se pričakujejo pomembni rezultati. Zbiranje podatkov izvaja Vodilni partner.

Vrednotenje izvajanja Strategije

Vrednotenje izvajanja Strategije bo potekalo na podlagi ocenjevanja in analiziranja zaključenih operacij in drugih zbranih podatkov v zvezi z izvajanjem Strategije lokalnega razvoja. Cilj vrednotenja je pridobiti zanesljive in koristne informacije in na podlagi tega prepoznati uspehe in izzive pri izvajanju Strategije, izboljšati izvajanje ter oblikovati priporočila za prihodnje aktivnosti in jih vključiti v procese odločanja, tako na strani izvajalcev in uporabnikov. Vrednotenje pokaže tudi na uspešnost izvajanja in dejansko dodano vrednost pristopa LEADER/CLLD na območju LAS.

Vrednotenje na ravni LAS se bo izvajalo v obliki **samoocenjevanja** tekom celotnega programskega obdobja. Izvedel ga bo Vodilni partner v sodelovanju z organi LAS, ki so vključeni ali odgovorni za načrtovanje in izvajanje Strategije lokalnega razvoja in druge dejavnosti LAS. Postopek izvedbe samoocenjevanja:

- priprava samoocenjevalnega načrta, v katerem bo LAS določil ključna področja, specifične cilje, kazalnike, merila in metode, na podlagi katerih bo izvedel samoocenjevanje;
- zbiranje podatkov in informacij o izvajanju Strategije, doseženih rezultatih, aktivnostih in ukrepih (podatke pridobi iz lastnih evidenc, prijavnih obrazcev in vsebinskih poročil o izvedbi operacij, na podlagi zbiranja povratnih informacij s strani deležnikov, statističnih podatkov, opravljenih anket, intervjujev in terenskih obiskov lokalnih akterjev);
- analiza podatkov in njihova preučitev glede na zastavljene specifične cilje in merila (primerjava doseženih rezultatov z zastavljenimi cilji in kazalniki, identifikacija uspehov, težav, izzivov in pomanjkljivosti ter razumevanje vzrokov za dosežene rezultate);
- samoocenjevanje izvajanja Strategije na podlagi analize podatkov in z uporabo različnih metod (npr. primerjalna analiza, SWOT analiza ...);
- ugotovitve in priporočila za izboljšanje izvajanja Strategije (ocena doseženih rezultatov, prepoznavanje uspehov in izzivov, predlagane spremembe in prilagoditve, ki bodo prispevale k učinkovitejšemu izvajanju Strategije);
- priprava poročila o samoocenjevanju in rezultatih vrednotenja, predstavitev rezultatov organom LAS, deležnikom, partnerjem, upravičencem, organoma upravljanja in tudi splošni javnosti (predstavitvene delavnice, spletna stran, socialna omrežja ...);
- spremljanje in vrednotenje napredka pri izvajanju priporočil za nadaljnje načrtovanje, prilagajanje in izboljšanje izvajanja Strategije lokalnega razvoja (doseganje projektnih ciljev, vpliv vodje projekta na projektno odličnost, vključenost projektnega tima, uspešnost rabe obstoječih virov, nadzor in spremljanje projekta, doprinos projekta za financiranje Strategije lokalnega razvoja, člane LAS, upravičence in ostale deležnike).

Podlaga za vrednotenje bodo podatki o spremljanju in ugotovitve na podlagi **participativne kvalitativne ocene**, kot so vsebinska poročila o izvedbi operacij, intervjuji, delavnice, skupinske razprave in podobne aktivnosti z deležniki. Načrt vrednotenja bo omogočil sistematično načrtovanje vrednotenja skozi celotno programsko obdobje, prispeval k boljšemu načrtovanju po sistemu neprestanih izboljšav in povečanju uspešnosti in učinkovitosti delovanja LAS.

LAS bo sodeloval pri vzpostavitvi **Sistema usklajenega izvajanja, spremljanja in vrednotenja SLR**, ki ga bosta pripravila organa upravljanja za aktualno programsko obdobje na nacionalnem nivoju. Na

podlagi Sistema vrednotenja SN SKP 2023–2027 bo LAS med izvajanjem Strategije in po zaključku programskega obdobja vrednotil **dodano vrednost LEADER** in s tem pripomogel k izboljšanju kakovosti zasnove in izvajanja strateškega načrta na nacionalni ravni.

LAS bo organoma upravljanja in/ali imenovanim izvajalcem vrednotenja ali drugim organom, pooblaščenim za opravljanje nalog v njihovem imenu, zagotovil vse informacije, potrebne za omogočanje spremljanja in vrednotenja programa razvoja podeželja, zlasti kar zadeva izpolnjevanje opredeljenih ciljev, ukrepov in kazalnikov.

Na podlagi ugotovitev samoevalvacije lahko LAS enkrat letno na MDS CLLD predlaga **spremembo Strategije lokalnega razvoja**, pri čemer mora ta izhajati iz spremenjenih okoliščin na območju LAS. Spremembe morajo biti ustrezno utemeljene in naveden njihov vpliv na doseganje ciljev, zastavljenih v Strategiji lokalnega razvoja.

7.3 Opis nalog, odgovornosti in postopkov sprejemanja odločitev organov LAS

LAS Srce Slovenije ima v skladu s Konzorcijsko pogodbo o ustanovitvi LAS Srce Slovenije naslednje organe: Skupščina, Razvojni svet, Predsednik, Podpredsednik, Nadzorni odbor, Vodilni partner, Ocenjevalna komisija.

7.3.1 Skupščina

Skupščina je najvišji organ LAS in jo sestavljajo vsi člani LAS. Skupščino skliče Predsednik glede na potrebe LAS, najmanj pa enkrat letno. Predsednik mora sklicati Skupščino na pisno zahtevo ene tretjine članov, Vodilnega partnerja ali Nadzornega odbora. Zahteva za sklic mora vsebovati vzroke za sklic in predlog sklepov. Če Predsednik na podlagi zahteve ne skliče Skupščine na način, da ta zaseda v 30 dneh od prejema zahteve, lahko Skupščino skličejo člani, Vodilni partner ali Nadzorni odbor, ki so sklic zahtevali. Tako sklicana Skupščina lahko odloča samo o zadevah, za katere je bila sklicana.

Vabilo na Skupščino se pošlje članom LAS najmanj sedem dni pred sejo na elektronski naslov, kot so ga sporočili LAS. Skupaj z vabilom se pošlje tudi dnevni red. Gradivo za sejo se pošlje članom najmanj tri delovne dni pred sejo po elektronski pošti in na posebno zahtevo člana v tiskani obliki po pošti. Izjemoma se gradivo lahko predstavi šele na Skupščini, če ga iz objektivnih razlogov ni mogoče pripraviti prej. Kadar mora Skupščina zaradi interesov LAS hitro odločiti, se lahko vabilo in gradiva pošlje tudi tri dni pred sejo. Tako sklicana Skupščina odloča samo o zadevah, za katere je bila sklicana.

Skupščino vodi Predsednik, ki lahko za potrebe vodenja seje določi dodatne osebe (npr. za štetje glasov, za pripravo zapisnika itd.). Če Skupščina ne more odločati, ker ni prisotnih vsaj polovica članov, se seja odloži za 30 minut. Po poteku tega časa lahko Skupščina odloča ne glede na število prisotnih članov, če ugotovi, da so bili vsi člani pravilno vabljeni in na to opozorjeni v vabilu. Vsak član LAS ima v Skupščini en glas. Člana LAS lahko na Skupščini zastopa zastopnik s pisnim pooblastilom.

Skozi celotno programsko obdobje bo LAS ob odprtem članstvu zagotavljal, da na ravni odločanja niti javni sektor niti kateri koli drug sektor ne bo imel več kot 49 % glasovalnih pravic. Pri delovanju Skupščine bo LAS zagotavljal dosledno upoštevanje navedenega pravila. Pri evidentiranju glasov na Skupščini bo preveril, iz katerega sektorja je posamezen član. V kolikor bi ugotovil, da je predstavnikov enega sektorja več kot 49 % bodo imeli ti člani skupaj na Skupščini največ 49 % glasov, njihovi glasovi se bodo porazdelili med to kvoto. Razlika nad 49 % glasov se ne bo upoštevala.

Pri potrjevanju operacij, ki jih bo izvajal LAS, bo LAS zagotavljal, da pri odločitvi o izbiri operacij najmanj 50 % glasov prispevajo partnerji, ki niso predstavniki javnega sektorja. V kolikor se bo ugotovilo, da imajo pri potrjevanju operacij predstavniki javnega sektorja več kot 50 % glasov, bodo imeli pri potrjevanju operacij največ 50 % odstotkov glasov. Razlika nad 50 % glasov se ne bo upoštevala.

Odločitve na Skupščini se sprejemajo z večino glasov prisotnih članov, razen odločitev, s katerimi se članom LAS nalagajo finančne in druge obveznosti. Za sprejem takšne odločitve je potrebno soglasje vseh članov LAS. Skupščina odloča o spremembi konzorcijske pogodbe z dvotretjinsko večino vseh članov LAS oziroma družbenikov LAS kot družbe. O poteku Skupščine se vodi zapisnik, ki ga podpišeta

predsedujoči Skupščini in zapisnikar. Način sklica, poteka in odločanja na Skupščini se podrobneje definira v poslovniku o delu Skupščine.

Skupščina ima naslednje **naloge in pristojnosti**:

- na predlog Razvojnega sveta potrdi letno poročilo o delu in finančno poročilo LAS;
- na predlog Razvojnega sveta potrdi letni načrt aktivnosti;
- na predlog Razvojnega sveta odloča o spremembi konzorcijske pogodbe;
- na predlog Razvojnega sveta odloča o potrditvi operacij, ki jih bo izvajal LAS;
- sprejema splošne akte LAS in njihove spremembe;
- sodeluje pri pripravi Strategije lokalnega razvoja in jo potrdi na predlog Razvojnega sveta;
- na predlog Razvojnega sveta potrdi spremembe Strategije lokalnega razvoja;
- izmed članov LAS izvoli Predsednika, Podpredsednika ter člane Razvojnega sveta in Nazornega odbora;
- razreši Predsednika, Podpredsednika, člane Razvojnega sveta in Nadzornega odbora, če ti delujejo v nasprotju s to pogodbo, splošnimi akti LAS, sklepi organov LAS ali v nasprotju z nameni in interesi LAS;
- lahko razreši člana Razvojnega sveta, če se ta v obdobju dveh let ne udeleži več kot polovice sej Razvojnega sveta;
- dokončno odloča o izključitvi člana iz LAS;
- lahko na predlog Razvojnega sveta razreši Vodilnega partnerja in imenuje novega;
- daje Razvojnemu svetu in Predsedniku navodila za delo;
- odloča o finančnih in drugih obveznostih članov LAS;
- dokončno odloča o pritožbah zoper sklepe drugih organov, ki jih prizadeti lahko vložijo v 15 dneh od vročitve sklepa oziroma od dne, ko je izvedel ali bi lahko izvedel za sklep organa;
- dokončno odloča o obstoju nasprotja interesov pri delovanju organov LAS;
- odloča o drugih zadevah, določenih s to pogodbo, drugimi splošnimi akti LAS ali predpisi in o najpomembnejših zadevah za LAS.

7.3.2 Razvojni svet

Razvojni svet je organ odločanja in upravljanja ter najvišji izvršilni organ LAS, ki ga sestavljajo trije predstavniki javnega sektorja (občina, krajevna skupnost, javni zavod, javna agencija, javni sklad ali druga oseba javnega prava), trije predstavniki ekonomskega sektorja (gospodarske družbe, osebe, ki samostojno opravljajo dejavnost, kmetije, ki opravljajo tržno dejavnost kot osnovno ali dopolnilno dejavnost na kmetiji, druge pravne osebe zasebnega prava, ustanovljene za ustvarjanje ali delitev dobička) in trije predstavniki zasebnega sektorja (društva, zasebni zavodi, ustanove in druge nevladne organizacije oziroma pravne osebe zasebnega prava, ki niso ustanovljene za namene ustvarjanja dobička ali opravljanja pridobitne dejavnosti in ki presežka prihodkov ne delijo, kmetije, ki ne opravljajo dejavnosti na trgu, posamezniki).

Seje Razvojnega sveta vodi Predsednik. Predsednik se ne upošteva v seštevek predstavnikov sektorja, ki mu pripada, in ni član Razvojnega sveta. Pri sestavi članov Razvojnega sveta se poskuša upoštevati enakomerna teritorialna zastopanost in spolna uravnoteženost članov.

Razvojni svet skliče Predsednik oziroma njegov Podpredsednik (v primeru predsednikove odsotnosti oziroma nedosegljivosti) glede na potrebe LAS. Predsednik skliče Razvojni svet na pisno zahtevo ene tretjine članov Razvojnega sveta ali Vodilnega partnerja. Zahteva mora vsebovati vzroke za sklic in predlog sklepov. Če Predsednik na podlagi zahteve ne skliče Razvojnega sveta na način, da ta zaseda v 15 dneh od prejema zahteve, lahko Razvojni svet skličejo člani Razvojnega sveta ali Vodilni partner, ki so sklic zahtevali. Tako sklican Razvojni svet lahko odloča samo o zadevah, za katere je sklican.

Vabilo na sejo Razvojnega sveta se pošlje članom Razvojnega sveta najmanj sedem dni pred sejo na elektronski naslov, kot so ga sporočili LAS. Skupaj z vabilom se pošlje tudi dnevni red. Gradivo za sejo se pošlje članom najmanj tri delovne dni pred sejo po elektronski pošti in na posebno zahtevo člana v tiskani obliki po pošti. Izjemoma se gradivo lahko predstavi šele na seji Razvojnega sveta, če ga iz objektivnih razlogov ni bilo mogoče pripraviti prej.

Člane Razvojnega sveta voli in razrešuje Skupščina. Člani Razvojnega sveta se izvolijo za 4-letno mandatno obdobje in so lahko po izteku mandata ponovno izvoljeni. Sklep Razvojnega sveta je veljaven, če je zanj glasovala več kot polovica prisotnih članov Razvojnega sveta.

Razvojni svet je odgovoren za pregledno in nepristransko sprejemanje svojih odločitev. Člani Razvojnega sveta odgovarjajo za obveznosti LAS, ki izhajajo iz ugotovljenih kršitev Razvojnega sveta. Za svoje delo je Razvojni svet odgovoren Skupščini. Pri odločitvi o izbiri operacij LAS zagotavlja, da najmanj 50 % glasov prispevajo člani Razvojnega sveta, ki niso predstavniki javnega sektorja. V kolikor se ugotovi, da imajo pri potrjevanju operacij predstavniki javnega sektorja več kot 50 % glasov, imajo pri potrjevanju operacij največ 50 % odstotkov glasov. Vsak član Razvojnega sveta ima en glas. Člana Razvojnega sveta lahko na seji Razvojnega sveta zastopa zastopnik s pisnim pooblastilom. Način sklica, poteka in odločanja na seji Razvojnega sveta je podrobneje definirano v Poslovniku o delu Razvojnega sveta.

Razvojni svet ima naslednje **naloge in pristojnosti**:

- skrbi za učinkovito delovanje LAS, njegovo plačilno sposobnost in usklajenost postopkov z veljavno zakonodajo, kar zajema tudi ugotavljanje in preprečevanje tveganj, ki ogrožajo delovanje LAS;
- daje Predsedniku LAS navodila za delovanje;
- skrbi za izvajanje sklepov Skupščine;
- se glede svojih odločitev lahko posvetuje z drugimi člani LAS;
- se seznani z izstopom člana;
- odloča o izključitvi člana;
- sprejme predlog Strategije lokalnega razvoja ter njene spremembe in jih da v potrditev Skupščini;
- sprejme letno poročilo o delu in finančno poročilo LAS, ki ju pripravi Vodilni partner, in ju da v potrditev Skupščini;
- sprejme letni načrt aktivnosti LAS in ga po prejemu soglasja Nadzornega odbora da v potrditev Skupščini;
- sprejme odločitve, potrebne za izvajanje Strategije lokalnega razvoja, kar zajema tudi vzpostavitev sistema njenega spremljanja in vrednotenja;
- pripravi splošni akt LAS, v katerem opredeli postopek izvedbe javnih pozivov LAS, pregleden, neodvisen in odprt način izbire predlogov projektov za financiranje in nepristranska merila za izbor projektov, in ga da v potrditev Skupščini;
- imenuje člane Ocenjevalne komisije;
- se seznani s poročilom Ocenjevalne komisije in preveri pravilnost postopka ocenjevanja;
- na podlagi poročila Ocenjevalne komisije izda sklep o izboru oz. neizboru posameznega projekta;
- izvaja evalvacijo rezultatov izbranih projektov za financiranje;
- predlaga projekte, ki jih lahko izvaja LAS;
- določi besedilo pogodbe z Vodilnim partnerjem;
- opravlja druge naloge, določene s to pogodbo, drugimi splošnimi akti LAS ali predpisi, in naloge, ki mu jih naloži Skupščina.

7.3.3 Predsednik

Predsednik je zastopnik LAS Srce Slovenije. Predsednik svoje delo opravlja v skladu z navodili Skupščine in Razvojnega sveta. Predsednik lahko na podlagi pisnega pooblastila del svojih nalog prenese na Vodilnega partnerja. Za svoje delo je Predsednik odgovoren Skupščini in Razvojnemu svetu. Predsednika voli Skupščina za 4-letno mandatno obdobje in je lahko po izteku mandata ponovno izvoljen.

Predsednik ima naslednje naloge in pristojnosti v LAS:

- samostojno in neomejeno predstavlja in zastopa LAS oz. lahko za zastopanje pooblasti odgovorno osebo Vodilnega partnerja;
- podpisuje dokumente in listine v imenu LAS;
- sklicuje in vodi seje Razvojnega sveta;
- skrbi za izvajanje sklepov Razvojnega sveta;
- sklicuje in vodi seje Skupščine;
- opravlja druge naloge, določene s to pogodbo, drugimi splošnimi akti LAS ali predpisi, in naloge, ki mu jih naložita Razvojni svet ali Skupščina.

7.3.4 Podpredsednik

Podpredsednik opravlja naloge Predsednika in ima vse njegove pristojnosti v primeru, če je Predsednik odsoten, nedosegljiv, nezmožen za delo, če mu predčasno preneha mandat ali če ga pooblasti za opravljanje svojih pristojnosti ali nalog. Za svoje delo je Podpredsednik odgovoren Skupščini, Razvojnemu svetu in Predsedniku. Namestnik Predsednika se izvoli za 4-letno mandatno obdobje in je lahko po izteku mandata ponovno izvoljen.

7.3.5 Nadzorni odbor

Nadzorni odbor je nadzorni organ LAS, ki ga sestavljajo en predstavnik javnega sektorja, en predstavnik ekonomskega sektorja in en predstavnik zasebnega sektorja. Nadzorni odbor ima lahko tudi enega nadomestnega člana, ki nadomešča člana iz prejšnjega odstavka in sodeluje pri delu Nadzornega odbora, nima pa pravice odločanja, ko so na seji Nadzornega odbora prisotni člani iz prejšnje točke. Člani Nadzornega odbora med seboj izberejo predsednika Nadzornega odbora, ki vodi delo Nadzornega odbora.

Nadzorni odbor veljavno odloča, ko so na seji prisotni vsi člani. Član Nadzornega odbora ne more biti član Razvojnega sveta, oseba, ki opravlja pravne ali finančno-računovodske posle za LAS, ali oseba, ki opravlja delo pri Vodilnem partnerju.

Nadzorni odbor skliče predsednik Nadzornega odbora glede na potrebe LAS, in sicer na pisno zahtevo ene tretjine članov Nadzornega odbora, Razvojnega sveta ali Vodilnega partnerja. Zahteva mora vsebovati vzroke za sklic in predlog sklepov. Če predsednik Nadzornega odbora na podlagi zahteve ne skliče Nadzornega odbora na način, da ta zaseda v 15 dneh od prejema zahteve, lahko Nadzorni odbor skličejo člani Nadzornega odbora, Razvojni svet ali Vodilni partner, ki so sklic zahtevali. Tako sklican Nadzorni odbor lahko odloča samo o zadevah, za katere je sklican.

Vabilo na sejo Nadzornega odbora se pošlje članom najmanj sedem dni pred sejo na elektronski naslov, kot so ga sporočili LAS. Skupaj z vabilom se pošlje tudi dnevni red. Gradivo za sejo se pošlje članom najmanj tri delovne dni pred sejo po elektronski pošti in na posebno zahtevo člana v tiskani obliki po pošti. Izjemoma se gradivo lahko predstavi na seji Nadzornega odbora, kadar ga iz objektivnih razlogov ni mogoče pripraviti prej.

Člani Nadzornega odbora lahko sodelujejo na sejah Razvojnega sveta brez pravice glasovanja. Nadzorni odbor ima pravico do vpogleda v vse listine in dokumentacijo LAS. Za svoje delo je Nadzorni odbor odgovoren Skupščini. Člane Nadzornega odbora voli in razrešuje Skupščina za mandatno dobo štirih let, po preteku katere je lahko ista oseba večkrat ponovno izvoljena.

Nadzorni odbor ima naslednje **naloge in pristojnosti**:

- nadzira finančno in materialno poslovanje LAS;
- nadzira delo Predsednika, Podpredsednika in Razvojnega sveta;
- nadzira delo Vodilnega partnerja;
- nadzira gospodarnost in zakonitost poslovanja LAS ter izvajanje Strategije lokalnega razvoja;
- na zahtevo Predsednika ali Razvojnega sveta poda oceno o pravilnosti ali gospodarnosti posameznega posla LAS ali delovanja Vodilnega partnerja;
- najmanj enkrat letno o svojem delu poroča Skupščini;
- pred sprejemom letnega poročila o delu in finančnega poročila LAS poda Skupščini svoje mnenje o obeh poročilih;
- daje Razvojnemu svetu soglasje k letnemu načrtu aktivnosti LAS;
- opravlja druge naloge, določene s to pogodbo, drugimi splošnimi akti LAS ali predpisi.

7.3.6 Ocenjevalna komisija

Ocenjevalna komisija pregleduje vsebinsko ustreznost prijav na javne pozive LAS in jih ocenjuje. Pripravi poročilo o pregledu prijav, v katerem določi oceno posameznega projekta in za vsak ocenjeni projekt zahtevano višino financiranja.

Ocenjevalna komisija ima tri do pet članov, ki jih na podlagi javnega poziva imenuje Razvojni svet izmed neodvisnih strokovnjakov s področja razvoja podeželja, regionalnega razvoja, strateškega in projektnega načrtovanja in podobnih področij za 4-letno mandatno obdobje. Po izteku mandata so lahko ponovno imenovani isti člani. Član Ocenjevalne komisije ne more biti član LAS.

Razvojni svet lahko razreši člana Ocenjevalne komisije, če ta krši to pogodbo, splošne akte LAS, predpise ali sklepe organov LAS, če deluje nestrokovno, če ne deluje neodvisno ali če deluje v nasprotju z nameni in interesi LAS. Član Ocenjevalne komisije se izloči iz pregledovanja in ocenjevanja prijav na javni razpis, kadar je zasebno ali poslovno povezan s prijaviteljem na javni razpis ali njegovim partnerjem v projektu ali kadar bi iz drugih razlogov nastalo nasprotje interesov.

Seje Ocenjevalne komisije sklicuje Vodilni partner, vodi pa jih predsednik Ocenjevalne komisije, ki ga člani Ocenjevalne komisije izvolijo izmed sebe. Za svoje delo je Ocenjevalna komisija odgovorna Razvojnemu svetu.

Natančneje se navodila članom Ocenjevalne komisije za oceno projektnih predlogov opredeli v splošnih aktih LAS oziroma poslovniku o delu Ocenjevalne komisije. Za nemoteno delovanje Ocenjevalne komisije skrbi Vodilni partner in ji zagotavlja administrativno in tehnično pomoč za delovanje.

8. Priloge SLR

8.1 Priloga: osnovni podatki o LAS in finančni načrt, vključno s finančno razdelitvijo po skladih

8.2 Priloga: indikativna lista projekta sodelovanja LAS za sklad ESRR (priloge ne prilagamo, projekt sodelovanja LAS za sklad ESRR ni predviden)